

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВОХ КОМУНІКАЦІЙ  
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**До захисту допустити:  
Зав. кафедри  
«\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2020 р.**

**Кваліфікаційна робота**

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

**«Формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами  
нетрадиційних образотворчих технік»**

Студентки факультету філології та  
масових комунікацій  
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»  
освітнього ступеня «Магістр»

Струни Інни Миколаївни

Науковий керівник:

Фунтікова Ольга Олександрівна,  
доктор педагогічних наук, професор  
кафедри дошкільної освіти

Рецензент:

Сущенко Андрій Віталійович,  
доктор педагогічних наук, професор  
кафедри освіти та управління навчальним  
закладом Класичного приватного  
університету

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою \_\_\_\_\_

Секретар ЕК \_\_\_\_\_

«\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2020 р.

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ОБРАЗОТВОРЧИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	10
1.1. Нетрадиційні образотворчі техніки: характеристика, класифікація, методика.....	10
1.2. Аналіз програмних вимог до виконання завдань за нетрадиційними образотворчими техніками з дітьми 4-го року життя .....	32
1.3. Педагогічні умови формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік .....	45
Висновки до розділу 1.....	50
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ .	52
2.1. Експериментальне дослідження: аналіз програмного забезпечення, планування у групах, конспектів занять. ....	52
2.2. Організація експериментальної роботи щодо формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання .....	79
2.3. Обговорення результатів науково-педагогічного дослідження.....	86
Висновки до розділу 2.....	102
ВИСНОВКИ .....	104
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	107
ДОДАТКИ .....	121

## ВСТУП

Актуальність теми. Виключну значущість періоду дошкільного дитинства у розвитку особистості обумовлює той факт, що у ряді сучасних стратегічних законодавчих і нормативних документах у галузі навчання й виховання дітей дошкільного віку (Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Державній національній програмі «Освіта: Україна XXI століття», Указом Президента України №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та ін.) підкреслюється висока значущість створення оптимальних умов для розвитку, розкриття особистісного потенціалу дітей дошкільного віку.

Удосконалення сучасної дошкільної освіти неможливе без упровадження нових методів навчання та виховання дітей дошкільного віку. Відбір та теоретичне осмислення, класифікація педагогічних інновацій сьогодні відображає дошкільна педагогічна іноватика, налаштовуючи на творчість педагогів у тому числі здійснення активного пошуку нових засобів нетрадиційних образотворчих технік та їхнього використання у роботі з дітьми дошкільного віку [1, с. 5].

У процесі роботи з нетрадиційними техніками образотворчого мистецтва в дітей формуються спостережливість, естетичне сприймання, художній смак, творчі здібності. Під час зображувальної діяльності дитина має можливість доступними засобами виразити свій емоційний стан, своє ставлення до навколишнього світу, вчиться самостійно створювати прекрасне, помічати його в повсякденному житті, у творах мистецтва саме нетрадиційними техніками образотворчого мистецтва.

Питанням розвитку дитячої зображувальної творчості присвятили чимало спеціальних досліджень такі відомі вчені, як Н. Сакуліна, Є. Фльоріна, Н. Ветлугіна, Т. Комарова, Т. Казакова, Г. Григор'єва, Т. Доронова, Б. Теплов та інші.

На думку дослідника Н. Ветлугіної [13] творчість визначається як діяльність, в результаті якої дитина створює нове, оригінальне, проявляючи уяву, реалізуючи свій задум, самостійно знаходячи засіб для його втілення. Заняття з малювання, ліплення, аплікації спрямовані на розвиток у дошкільнят творчості.

Як відображають дослідження Т. Казакової [49], С. Іваніцької [46], творчість дошкільнят тісно пов'язана з навчанням, засвоєнням дітьми способів і прийомів виконання роботи, із засвоєнням умінь працювати в різних техніках.

Тренування рухів пальців рук дітей покращує не тільки їх рухові можливості, а й сприяє розвитку психічних процесів. У свою чергу, формування рухів руки тісно пов'язано з розвитком рухового аналізатора і зорового сприймання, різних видів чутливості, просторового орієнтування, координації рухів тощо. Рівень розвитку дрібної моторики – один з показників інтелектуального рівня дитини. Розвиток дитячої руки знаходиться в тісному зв'язку з розвитком мови і мислення. Зазвичай, дитина, що має високий рівень розвитку дрібної моторики, вміє логічно міркувати, у неї достатньо розвинені пам'ять, увага, мова.

Важливим є підтримка творчості дітей, починаючи з дитинства. Про це зазначено в оновленому Базовому компоненті дошкільньої освіти, законах України «Про дошкільню освіту», Національній доктрині розвитку освіти. Заклади дошкільньої освіти стають важливішою ланкою в системі освіти, які здатні формувати основу для позитивного розв'язання цієї проблеми [3].

Нетрадиційну техніку малювання педагоги розглядають як цілеспрямований розвиток творчих здібностей дитини. Вагомий внесок у вивчення проблеми розвитку творчої особистості здійснено дослідниками, а саме: Д. Богоявленська, Л. Виготський, Д. Гілфорд, В. Дружинін, Т. Комарова [53].

Національна дошкільна освіта сьогодні створює сприятливі умови для особистісного становлення та творчої самореалізації дитини, формування її життєвої компетентності.

Дошкільне дитинство – це період життя, коли закладаються основи особистості й значною мірою визначається майбутнє людини [5]. Дошкільник щодня отримує масу інформації про навколишній світ. Він має можливість пізнавати його всіма органами чуттів: бачити кольори веселки, чути мелодійний спів пташок, відчувати ніжний запах польових квітів і смак стиглих соковитих фруктів. Усе це викликає певні враження та відчуття, відкладає в пам'яті дитини інформацію про довкілля на все життя. В емоційному сприйнятті дитинства зароджуються витoki майбутньої творчої особистості. Уперше побачивши предмет чи явище, відчувши його властивості, дитина має безліч запитань до дорослого й одразу хоче почути відповідь. Тому від того, як дорослі її сформулюють, наскільки естетично та творчо дадуть оцінку, залежатиме вміння дитини сприйняти красу та емоційно її відчутти, а в подальшому виражати своє ставлення до прекрасного [9, с. 119].

Для естетичного та творчого розвитку дитини великі можливості має образотворча діяльність. Заняття з образотворчої діяльності в дошкільному закладі можуть і повинні стати зустріччю з прекрасним: природою, людиною, світом мистецтва, забезпечувати емоційно-образне сприйняття дійсності, формувати естетичні почуття та уявлення, розвивати образне мислення та уяву, вчити дітей створювати зображення, використовуючи засоби виразності, надаючи їм оригінальності, неповторності. У сучасній літературі творчість дітей дошкільного віку визначається як явище художньої культури, а вивчення особливостей її проявів та умов формування - як важлива проблема психолого-педагогічної науки [6].

Розкриваючи роль творчої діяльності у вихованні, навчанні та розвитку дитини, дослідники (Є. Фльоріна, Н. Сакуліна, Л. Виготський) водночас зазначають, що між дитячою та професійною творчістю певної

відповідності не існує [108, с. 41]. Важливе положення сучасної педагогіки творчості є думка, що дитяча творчість, як всеосяжне надбання, умова існування дитини в повсякденному житті (Л. Виготський), що дає підставу залучити до творчої діяльності всіх дітей дошкільного віку [39, с. 15].

Аналізуючи природу художньої творчості дитини, сучасні науковці вважають, що первісною формою її прояву є синкретична творчість, тобто така, у якій окремі види мистецтва ще не відокремлені й не спеціалізовані. Цей факт указує на спільний корінь, із якого виокремилися всі види дитячого мистецтва [16, с. 21]. У визначенні умов формування в дітей творчої діяльності вихідним є положення про соціальне успадкування психічних властивостей і здібностей, привласнення індивідом матеріальної та духової культури, створеної людством (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Л. Венгер).

Враховуючи актуальність теми, наукову проблему та труднощі практичного розв'язання в умовах організації навчально-виховного процесу дітей дошкільного віку, ми обрали тему дослідження: **«Формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік»**.

**Об'єкт дослідження** – образотворча діяльність дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти.

**Предмет дослідження** – методика формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік.

**Мета дослідження** полягає у: виявленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік

**Гіпотеза дослідження** ґрунтується на припущенні про те, що якщо в експериментальній методиці послідовно врахувати розвиток позитивних емоцій дітей, розширити уявлення молодших дошкільників про використання різноманітних засобів нетрадиційних образотворчих технік у створенні наочного образу предметів і природних явищ, то це позитивно

вплине на якість сформованих дрібної моторики руки, техніко-графічних і художньо-символічних умінь у дітей 4-го року життя.

Гіпотеза дослідження перевірена у педагогічному експерименті на основі впровадження експериментальної методики.

На основі мети і гіпотези визначені такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити сутність понять «нетрадиційні образотворчі техніки», «засоби нетрадиційних образотворчих технік», «нетрадиційне малювання», «техніки малювання».

2. Обґрунтувати діагностичні методики щодо виявлення якості сформованості технічних умінь у дітей молодшого дошкільного віку засобами нетрадиційних образотворчих технік.

3. Визначити сукупність методів, методичних прийомів формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік

4. Експериментально перевірити методику формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік

5. Розробити методичні рекомендації для вихователів молодших груп ЗДО.

**Методи дослідження.** Для реалізації поставлених завдань і досягнення мети дослідження використано комплекс таких методів:

- теоретичних: аналіз сучасної методологічної, педагогічної, психологічної, методичної літератури, фахових та спеціалізованих періодичних видань, де актуалізуються питання про нетрадиційні образотворчі техніки;

- емпіричних: бесіди з вихователями, бесіди з батьками – для визначення сформованості технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік, педагогічне спостереження; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) щодо перевірки експериментальної методики;

- кількісний аналіз отриманих даних та їх представлення у таблицях.

Дослідження здійснювалося у три етапи:

**Перший етап** – пошуково-теоретичний. Вивчення філософської, науково-методичної літератури з проблеми дослідження; проведення спостереження за організацією занять та зображувальної діяльності дітей в ЗДО; визначення категоріальної основи дослідження, а саме: об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження. Організація і проведення констатувального етапу педагогічного дослідження.

**Другий етап** – узагальнювально-описовий. Формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік з позиції вирішення педагогічної проблеми та узагальнення сучасного стану теорії і практики ЗДО. Організація і проведення формувального етапу педагогічного дослідження.

**Третій етап** – заключний. Організація і проведення контрольного етапу педагогічного дослідження, як систематизація контрольних кількісних та якісних даних у КГ і ЕГ, одержаних у результаті дослідження, формулювання висновків до кожного розділу та загального висновку, розробка практичних рекомендацій для вихователів закладів дошкільної освіти, оформлення документів на кваліфікаційну роботу: відгук керівника, зовнішня рецензія на кваліфікаційну роботу, оформлення індивідуального плану здобувача вищої освіти.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що:

*вперше* виявлена і обґрунтована методика формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання; актуалізована теорія і практика образотворчої діяльності дітей молодшого дошкільного віку в ЗДО;

*конкретизовано діагностичні методики, критерії, показники та рівні* формування технічних умінь, таких як техніко-графічних і художньо-



символічних у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання.

*подальшого розвитку набули* наукові положення про використання засобів нетрадиційних образотворчих технік малювання для дітей 4-го року життя та педагогічні умови їхнього формування.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає у впровадженні отриманих результатів в освітній процес закладів дошкільної освіти, проведення систематичних семінарів для вихователів молодших груп ЗДО.

**Теоретико-методологічними основами дослідження виступають:** сутність особистості, як суб'єкта діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв); закономірності становлення особистості в дошкільному віці (О. Запорожець, Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); психологічний зміст індивідуалізації та диференціації освітнього процесу (В. Давидов, Д. Ельконін, С. Максименко, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, Т. Піроженко).

**Структура та обсяг кваліфікаційної роботи.** Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (145 найменувань), додатків.

**Апробація результатів кваліфікаційної роботи.** Матеріали дослідження були публічно обговорені на кафедрі дошкільної освіти (листопад, 2020 р.), а автор дослідження пройшов передзахист на кафедрі дошкільної освіти МДУ.

# РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ОБРАЗОТВОРЧИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

1.1. Нетрадиційні образотворчі техніки : характеристика, класифікація, методика

В сучасному значенні термін «нетрадиційні» можна розглянути як те, що немає відношення до традиції, тобто пов'язаний з відступом, відмовою від традицій; має ознаки нового; новаторського [14].

Нетрадиційні образотворчі техніки – це ефективний засіб зображення, що включає нові художньо-виразні прийоми створення художнього образу, композиції і колориту, що дозволяють забезпечити найбільшу виразність образу у творчій роботі та сприяють розвитку творчих здібностей дитини [15].

Дослідник Н. Данько [28] підкреслює, що заняття мистецтвом – це чудовий спосіб розвитку творчого потенціалу дитини. Завдяки мистецькій діяльності дитина здатна виявити свій внутрішній потенціал, розкритись як особистість [28, с. 2]. Нетрадиційні техніки малювання – це способи створення нового, оригінального твору мистецтва, в якому гармонують колір, лінія, сюжет. Це величезна педагогічна можливість для дітей думати, випробувувати, шукати, експериментувати, а найголовніше, самовиражатися та творчо розвиватися [29].

Позитивне ставлення до використання нетрадиційних образотворчих технік склалося не відразу у масовій дошкільній практиці. Так, дослідник Т. Комарова в роботі щодо навчання дітей техніці малювання відмічає, що поряд з малюванням олівцями, крейдою і фарбами іноді пропонується малювання фарбою без кисті – розмазування її пальцями, малювання воском,

що капає з запаленої свічки, столярним клеєм, димом, гірчицею, фарбою. [54].

Нетрадиційність дає можливість відійти від стереотипів, надати дитині максимальну свободу в її образотворчості. Нетрадиційні техніки досить прості в технічному плані, діти легко їх засвоюють і отримують задоволення від результатів. Вони також дають дітям унікальні можливості для експериментування, пошуків, образів, сміливих втілень на папір незвичайних фантазій, вражень, думок, розвиткові творчих здібностей [5]. Науковці вважають, що використовуючи в роботі різноманітні матеріали (нитки, поролон, зубні щітки, стеки, свічки, мило, клей, крейди, різні за формою кришки, тички, штампи з природного матеріалу, плівку, пензлики для клею, сіль, крохмаль, гуашеві та акварельні фарби тощо), малята здатні почути шелест намальованого листя, відчутти на щітках теплий вітерець, вдихнути пахощі лісу або луку. Діти можуть малювати на альбомних аркушах паперу, на аркушах різного розміру і форми (квадратні, прямокутні, круглі, силуети миски, чашки, фартушка, рушничка, сорочки тощо), на різних предметах (коробках, ящиках, камінчиках, шпалерах, лінолеумі, асфальті), це не створює у дітей шаблону і дає можливість творчо мислити.

Під керівництвом заслуженого педагога Р. Казакової [50] вивчені нетрадиційні техніки, які раніше широко не використовувалися в роботі з дітьми дошкільного віку. Запропоновано педагогам використовувати їх у дитячих студіях так як нетрадиційні техніки відіграють велику роль у розвитку творчих здібностей дітей. Бажання творити – внутрішня потреба дитини, вона виникає у нього самостійно і відрізняється надзвичайною щирістю. На заняттях з використанням нетрадиційних технік зображення дошкільнятам надається можливість експериментувати. Все незвичайне приваблює дітей, змушує дивуватися.

Нетрадиційні техніки – це поштовх до розвитку уяви, творчості, прояву самостійності, ініціативи, вираження індивідуальності [112]. Застосовуючи й комбінуючи різні способи зображення в одному малюнку, діти вчаться

думати, самостійно вирішувати, яку техніку використовувати, щоб той чи той образ вийшов виразним. Малювання з використанням нетрадиційних технік зображення не стомлює дітей, у них зберігається висока активність, працездатність протягом усього часу, відведеного на виконання завдання. Можна сказати, що нетрадиційні техніки дозволяють, відійшовши від предметного зображення, висловити в малюнку почуття й емоції, дають дитині свободу і вселяють упевненість у своїх силах. Володіючи різними техніками й способами зображення предметів або навколишнього світу, дитина отримує можливість вибору [113].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває виховання в дітей молодшого дошкільного віку технічних та творчих умінь, усвідомлення ними почуття прекрасного. Нетрадиційна техніка не дозволяє копіювати зразок, що дає ще більший поштовх до розвитку уяви, творчості, самостійності, ініціативи, прояву індивідуальності.

Дитина отримує можливість відобразити свої враження від навколишнього світу, передати образи уяви, втіливши їх за допомогою різноманітних матеріалів у реальні форми. Нетрадиційне малювання відіграє важливу роль у загальному психічному розвитку дитини. Цінністю є не кінцевий продукт – малюнок, а розвиток особистості дитини: формування впевненості в собі, у своїх здібностях, самоідентифікація у творчій роботі, цілеспрямованість діяльності.

Під час виконання творчих робіт в нетрадиційних техніках в дитини відбувається тренування рухів пальців рук. Відомо, що розвиток зон мозку, які відповідають за мовлення, відбувається під впливом імпульсів, що йдуть від пальців. Якщо розвиток рухів пальців відстає, то затримується і розвиток мовлення, хоча загальна фізична активність дитини при цьому може бути нормальною. Стимулювання мовленнєвого розвитку дітей шляхом тренування пальців рук є одночасно й підготовкою руки до письма. Таким чином, стає зрозумілою важливість засвоєння дітьми вмінь і навичок із зображувальної діяльності саме в цьому найкраще допоможуть нетрадиційні

техніки образотворчого мистецтва які доцільно буде впроваджувати на уроках малювання в допоміжній школі [40].

Малювання - більш складний засіб зображення, ніж ліплення та аплікація. Малювання фарбами, нанесення мазків на папір привертає увагу дитини. Діти охоче займаються малюванням. У молодшому дошкільному віці малювання набуває характеру зображення. Діти малюють в дитячому саду олівцями і фарбами. Малюючи фарбами, дитина має можливість більш цілісно, але нерасчленовано, передавати форму предмета, його колір. Лінійний малюнок олівцем дозволяє більш чітко передати частини та деталі предмета. У цьому процесі велике значення має зоровий контроль за рухом руки, за лінією, що утворює контур предметів. Кожне заняття образотворчою діяльністю починається зі звернення вихователя до дітей, розмови з ними, а часто застосовується також показ наочного матеріалу [45].

Техніка вугіллям найчастіше використовується для малювання форм за допомогою світлотіні, а не для деталей, так як загострити вугілля дуже важко.

Техніка - кольорові олівці, але вони мають один недолік. Олівці мають лише одну лінію і не можуть заповнювати одразу великий простір, як пензлі. Але якщо невелика робота, у незалежності від сюжету кольоровий олівець може створювати великі картини. Змішування кольорів за допомогою кольорових олівців відрізняється від гомогенних тонів, створених олійними фарбами, або аквареллю; це змішування завжди утворює оптичний ефект накладання одного прозорого кольору на інший прозорий. При змішуванні кольорів завжди важливо пам'ятати, що результат визначається наступністю накладання кольорів один на інший. Накладання синього на жовтий не створить того ж ефекту, що накладання жовтого на синій. Кольоровий папір дозволяє використання білого олівця і створює тональну базу, яка гармонує з кольоровою гамою.

Важливе місце також займають розмивки. Ці техніки являють собою давню традицію Китаю та Японії, звідти перекочували у Європу. Розмивка -

художній процес у якому малюють одним кольором у певній кількості води, для того щоб передати колір суб'єкта, використовують колір паперу, на який наносять прозорі шари кольору. Кожен матеріал дає можливість створювати різні за накресленням і виразністю лінії, штрихи, крапки та плями. Отже, малюнок є підготовчим матеріалом живописних полотен та графічних творів виконаних друкованими техніками [38].

Надзвичайно важливо з перших кроків виховувати у дітей стійкий інтерес до образотворчої діяльності через різноманітні техніки образотворчого мистецтва, що сприяє вихованню посидючості, працездатності, наполегливості в досягненні результату.

Графіка - це, перш за все малюнок, заснована на можливостях створення виразної художньої форми шляхом використання різних за забарвленням ліній, штрихів і плям, що наносяться на поверхню листа.

Графіка передувала живопису. Спочатку людина навчилася запам'ятовувати обриси і пластичні форми предметів, потім розрізняти і відтворювати їх кольори і відтінки. Оволодіння кольором було історичним процесом: не всі кольори були освоєні відразу.

Специфіка графіки - лінійні співвідношення. Вона, відтворюючи форми предметів, передає їх освітленість, співвідношення світла і тіні і т. д. Живопис знімає реальні співвідношення фарб світу, в кольорі і через колір вона висловлює сутність предметів, їх естетичну цінність, перевіряє їх суспільне призначення, їх відповідність чи протиріччя навколишнього [43].

У процесі історичного розвитку в малюнок і в друковану графіку став проникати колір, і тепер вже до графіки відносять і малюнок кольоровою крейдою - пастель, і кольорову гравюру, і живопис водяними фарбами-акварель і гуаш. У різній літературі з мистецтвознавству існують різні точки думки з приводу графіки. В одних джерелах: графіка - це вид живопису, а в інших - це окремий підвид образотворчого мистецтва.

Графіка - це вид мистецтва, назва якого походить від грецького слова, що в перекладі означає «пишу, дряпаю, малюю». Графіку можна вважати

основою всіх образотворчих мистецтв. Адже основним засобом створення художнього образу у графіці виступає найбільш простий для людини спосіб відтворення побаченого - лінія, штрих, які творять контур предмету або фігури [30].

Малюнок - це найбільш давній вид графіки, з нього і починається зародження образотворчого мистецтва. Найбільш традиційним різновидом графіки й досі залишається малюнок. Витоки малюнку можна знайти у наскельному живописі неоліту, у античному вазописі, середньовічній мініатюрі. Основою для малюнку слугували вологий пісок, пласке каміння, волога глина. З часом малюнки перенесли на керамічні вироби і тканини. В Давній Греції головними виразними якостями графіки були лінії і силуети (античний чорно-фігурний вазопис, червоно-фігурний вазопис). З епохи Відродження малюнок набуває самостійного значення у формі ескізів, альбомних замальовок, етюдів, які виконуються із застосуванням багатьох засобів: олівця, вугілля, крейди, сангіни, пера, пензликів і різних сортів чорнил, туші, акварелі [28].

Специфіку мистецтва графіки становить малюнок. Малюнок, як художньо-виразний засіб використовується у всіх видах образотворчого мистецтва, але у графіці він є провідним, визначальним початком і застосовується в більш чистому вигляді. Тому можна вважати малюнок головним засобом графіки (як пластику - в скульптурі, колір - в живописі).

Само слово «графіка» веде свій початок від грецького *grapho* - пишу, маюю. Малюнок демонструє характер, темперамент, настрій художника. Мова графіки заснована, головним чином, на виразних можливостях лінії, штриха, плями (іноді колірної), фону основи (зазвичай аркуша паперу - білого або тонованого) з яким зображення утворить контрастне співвідношення. Колір у графіку має велике значення, але використовується все ж більш обмежено, ніж у живопису. Графіка тяжіє до монохромності, найчастіше витягуючи художню виразність з поєднання двох кольорів:

білого (або іншого відтінку основи) і чорного (чи якогось іншого кольору фарбувального пігменту).

Образотворче мистецтво відіграє велику роль у формуванні гармонійної особистості. Зокрема, нетрадиційне малювання значною мірою впливає на розвиток художнього смаку дітей і являється однією з складових частин загального процесу її виховання.

Способом нетрадиційного малювання можна роздивитись внутрішній світ дитини, відчуті її неповторність і своєрідність, визначити емоційний стан, якісь скриті комплекси, проблеми чи страхи [33].

Нетрадиційне малювання і образотворча діяльність відіграють важливу роль в основному психічному та інтелектуальному розвитку дитини. Адже орієнтуватися потрібно не на кінцевий продукт – власне малюнок, а на сам процес малювання, в ході якого дитина виражає свою індивідуальність та формує ряд можливостей.

Позбавляючи дитину молодшого віку можливості малювати навіть щось незрозуміле, ми позбавляємо її здатності фантазувати і уявляти, знижуємо можливості її творчого розвитку і, як наслідок, гасимо інтерес до мистецтва, творчої діяльності і краси в цілому. Зосереджуючи увагу на різних сторонах оточуючого світу, можна навчити дитину відтворити це в їхніх малюнках і роботах. Таким чином поступово сформується творчий підхід, який є дуже необхідним не лише для написання малюнків, картин, інші види творчих робіт, а й у повсякденному житті [99].

Активність дітей у процесі виконання роботи виявляється в хорошому темпі, безперервності її. В молодших групах припустимі значні індивідуальні відхилення: одні діти більш швидкі й активні, інші - повільні, мляві.

У дошкільній групі можливо підвищити вимоги до виконання роботи в різних техніках образотворчого мистецтва без відволікань, діти намагаються долати сповільненість темпу, властиву деяким дітям. Домагатися цього слід терпляче, наполегливо, але, не пред'являючи дітям категоричних вимог в різкій формі. У старшій групі боротьба з повільністю і частими



відверненнями від роботи набуває особливого значення у зв'язку з підготовкою до школи. Необхідно дбати не тільки про хороший темп роботи, а й про ретельність її виконання, без поспіху, яка заважає виконувати роботу акуратно, висловити повністю свій задум, зробити її закінченою [67].

Акуратність і ретельність виконання нетрадиційних технік образотворчого мистецтва залежить від засвоєння навичок користування олівцем, пензлем та іншими засобами. Навички з техніки малювання пов'язані з розвитком рук дитини, точністю, плавністю, свободою рухів. Розвиток рухів у різних видах образотворчої діяльності об'єднується цільовою установкою, що направляє цей розвиток на зображення і передачу форми предметів або на побудову візерунка чи орнаменту [71].

Опановують технічні навички діти дуже по-різному, однак при правильній методиці навчання всі вони оволодівають ними в обсязі, передбаченому програмою дитячого садка. Чимале значення для розвитку рухів мають ті трудові навички, які діти отримують в процесі підготовки до занять з образотворчої діяльності. Вихователь повинен бути готовий допомогти, але не опікувати дітей тоді, коли вони цього не потребують [62].

На наш погляд, необхідно підтримувати прагнення дитини, не обмежуючи дітей лише задачею зображення окремих предметів. Вигадування сюжету свого малюнка не тільки доставляє дітям задоволення, що теж дуже важливо, але й розвиває уяву, вигадку, уточнює уявлення засобами нетрадиційних образотворчих технік. Вихователю необхідно враховувати це, намічаючи зміст занять, і не позбавляти дітей радості створення персонажів, зображення місця їх дії і самої дії доступними їм засобами, включаючи сюди і словесну розповідь.

У процесі вивчення нетрадиційних технік образотворчого мистецтва створюються сприятливі умови для розвитку тих відчуттів та емоцій, які поступово переходять в естетичні почуття, сприяють формуванню естетичного відношення до дійсності [109].

Оволодіння нетрадиційних техніками образотворчого мистецтва збагачує досвід дітей спостереженнями навколишнього, педагогу слід неухильно дбати про естетичні враження, показувати дітям красу в навколишньому їх життя; організовуючи заняття, звертати увагу на те, щоб діти отримували можливість висловити отримані ними естетичні враження, уважно ставитися до підбору відповідного матеріалу [113].

Під час нетрадиційного малювання, педагоги вважають, що не слід очікувати від дітей миттєвих успіхів. Кожна дитина має творчий потенціал, який позитивно впливає на формування особи в цілому та її естетичні уподобання, зокрема. Кожна дитина – індивідуальність, і для кожної необхідно знайти підхід. В першу чергу слід її зацікавити, бо кожна робота, тим паче малювання повинно проходити із задоволенням. Отже, при нетрадиційному малюванні дитина може сміливо виражати свої почуття та емоції, малювати без заборон і правил, що ще більше її заохочуватиме.

Малюючи фарбами, можна сміливо змішувати кольори, використовувати руки, пальчики, інші підручні предмети, які допоможуть у створенні творчих робіт. Важливо не обмежуватись лише запрограмованими видами образотворчої діяльності, а творчо підходити до цього процесу. Залучаючи дітей до нетрадиційного малювання ми можемо спостерігати за унікальною палітрою індивідуальностей [116].

Отже, використання нетрадиційних образотворчих технік допомагає дітям подолати негативні емоції. Здійснюється технічна корекція, яка знімає негативні переживання дітей.

Завдання формування творчої особистості, найбільш повного розвитку здібностей людини, починаючи з дошкільного віку, стає все більш актуальним. Великі можливості для всебічного гармонійного розвитку особистості, її творчого потенціалу полягають у художній діяльності і особливо в образотворчій.

Малювання в нетрадиційних техніках – дуже цікавий і доступний вид діяльності, де можна створювати художні образи, візерунки, предмети за

допомогою різноманітних прийомів і матеріалів. В такому малюванні особливо добре розвиваються творчі здібності, фантазія, уява, самостійність, вміння вільно висловлювати свої думки на папері та сміливість в експериментуванні. Діти з радістю фантазують та експериментують з кольорами та формами [4].

На думку Д. Кодіної [52] знайомство дітей з новими художніми матеріалами, інструментами та техніками допомагає розвивати їх творчість. Вона вважає, що пропонуючи дітям нетрадиційні техніки малювання, ми розвиваємо їх самостійність і творчу активність. Знання художніх прийомів для досягнення найбільшої виразності малюнка і вміння комбінувати різні техніки зображення пробуджують фантазію дітей, активізують їх спостережливість, увагу і уяву, допомагають виконати задумане, розвивають почуття форми і сприйняття кольорів, сприяють вихованню художнього смаку і відводять творчість дітей далеко від стандартів і шаблонів [52, с. 16].

Дослідники В. Ніканорова та М. Пономаренко [82] вказують на те, що застосовуючи під час малювання нетрадиційні техніки, діти переживають яскраві позитивні емоції, відкривають нові можливості добре знайомих предметів, які використовують як художні матеріали. У своїй статті дослідники описують такі нетрадиційні техніки як монотипія, малювання на вологому папері, малювання пальцями, сухим пензлем, малювання восковими олівцями та аквареллю, граттаж, зім'ятий папір, тампонування, крапковий малюнок [82].

Як зазначають дослідники, малювання на вологому папері є дуже цікавим, існує цілий ряд предметів, сюжетів, образів, які краще малювати в цій техніці, адже донедавна вважалося, що малювати можна лише на сухому аркуші паперу [75].

Для розвитку рецепторів і дрібної моторики рук є рекомендації зображувати через копіювальний папір. Також існує прийом малювання крапками, найкраще крапкові малюнки створювати фарбами, але можна також користуватися фломастером чи олівцем.

Метод моногонії використовується рідше, це зображення на целофані, що переноситься потім на папір.

Кляксографія, на думку педагогів, дає великий розвивальний ефект: вона полягає в тому, щоб навчити дітей робити клякси, дитина, дивлячись на них, може бачити образи, предмети або окремі деталі.

Метод чарівного малюнка люблять діти, він реалізується за допомогою воскової свічки, акварельної фарби та ватного тампона або пензлика, в результаті того, що фарба не накладається на жирне зображення свічкою – малюнок ніби з'являється раптово перед очима дітей, проявляючись [74].

Педагоги-дослідники рекомендують використовувати в малюванні все, що є під рукою: малювання ганчіркою, паперовою серветкою складеною в кілька разів, малювання брудною водою, чайною заваркою, кавовою гущею, вижимками із ягід і таке інше. Корисно розфарбовувати банки і пляшечки, коробочки, камінчики тощо.

Дослідник Л. Матюшенко [73] наголошує на важливості свободи творчості, бо дитина має знати, що педагог не розкритикує її творчість. Тоді малюк не боїтиметься помилятися, вільно виражатиме почуття. На їх думку креативний, творчий розвиток успішний тоді, коли немає упереджених суджень, оцінок, педагог має усвідомити, що головне – не результат, а процес творчості, який передбачає можливість використовувати матеріали в необхідній кількості і за невизначений час. Слід погодитися з тим, що не буває нічого “правильного” або “неправильного” у творчому процесі: будь-який випадковий, “непотрібний” штрих на створюваному малюнку може привести до нових відкриттів і несподіваних результатів. Вони пропонують цікавий та оригінальний вид образотворчості – малювання на склі [73].

У зарубіжних ЗДО використання нетрадиційних образотворчих технік спрямоване на самовираження дитиною своїх почуттів. Головним тут є процес, а не кінцевий результат. Основна ідея навчання мистецтва – не втручатися в природні дані дитини. Мета навчання – спонтанна продукція.

Нетрадиційні образотворчі техніки малювання, ігрові прийоми, використання різних зображувальних матеріалів та виразних засобів у їхній єдності забезпечують художній розвиток дитини. Використання нетрадиційних технік малювання дає змогу прищепити дітям любов до образотворчого мистецтва, викликати інтерес до малювання, допомагає краще засвоїти нові знання, сприяє самостійному оволодінню способами зображення.

Нетрадиційні – це нові художні техніки, які ще не набули широкого вжитку в масовій практиці закладах дошкільної освіти, хоча їхнє використання може давати цікаві й несподівані ефекти для зображення певних образів, розкриття тем, розвитку дитячої образотворчості. Нетрадиційність надає широкі можливості відійти від стереотипного, побачити в кожній роботі індивідуальність дитини [70].

Попри незначну кількість досліджень у цьому напрямі, застосування образотворчого мистецтва, зокрема й нетрадиційних технік, впливає на поліпшення фізичного та психічного стану дітей, а отже, з успіхом може використовуватися в роботі педагогів дошкільних закладів з метою усунення переживань дітей, покращення їхнього емоційного стану, отримання насолоди від творчого процесу тощо.

Нестандартні підходи до організації образотворчої діяльності дивують і захоплюють дітей, тим самим, викликаючи прагнення займатися такою цікавою справою. Оригінальне малювання розкриває творчі можливості дитини, дозволяє відчувати фарби, їхній характер і настрій.

Помітно, що нові техніки набувають дедалі більшого поширення в практиці викладання образотворчого мистецтва в сучасних закладах дошкільної освіти. Тому техніки, які ще 5-6 років тому були виключно «нетрадиційними», сьогодні активно впроваджуються в практику, тож можна вважати, що слово «нетрадиційні» поступово втратить свої значення.

Кількість матеріалів, що використовуються, збільшилася, а якість дозволяє застосовувати їх в іграх з найменшими дітьми. Цікавим і ефектним

є поєднання різних матеріалів для малювання в одній роботі, наприклад, традиційного застосування акварельних, гуашевих фарб, олівців з іншими художніми (клеєм, тушшю, восковими олівцями) матеріалами та цілком доступними матеріалами, які рідко використовуються на заняттях – сіль, мило, крохмаль, жовток яйця та ін.

Що стосується нових інструментів, які використовують для малювання – природні матеріали (овочі та фрукти, листя, квіти, мушлі та ін.), різні види паперу та картону, якими можна малювати (зім'ятий, гофрований, скручений, краєчком чи жмутом та ін.), тканини (мереживо, мішкovina та ін.) і нитки; малювання гумкою, поролоном, зім'ятим целофаном, формами для печива, пластиліном і навіть піском та ін. Крім цього, з'являються й нові художні техніки, пов'язані з аплікацією і ліпленням. Так, для аплікації використовуються і природні матеріали, і макаронні вироби, крупи, тканина, гудзики та ін., що сприяє народженню цікавих способів роботи з ними [69].

Незважаючи на легкість і доступність застосування таких художніх технік, усе ж існують специфічні особливості, які потрібно знати педагогу. Літератури на означену тематику недостатньо; крім цього, у ній подається здебільшого перелік, опис технік, однак обмаль досліджень спектру художніх образів, які можна створити за допомогою конкретних технік, і найголовніше, методик роботи з дітьми різних вікових груп; а також мало показано, як ускладнюються прийоми роботи дитини в межах конкретних художніх технік.

Розвиток творчої активності особистості є одним із найбільш актуальних завдань суспільства. Сучасній людині насамперед потрібно оволодівати інструментарієм професійної діяльності. Це може бути творчі вміння, стратегії й тактики. Тому розвиток творчих здібностей є ключовим завданням освіти дітей дошкільного віку.

Процес навчання має давати можливість для пошуків і відкриттів. Тому ДНЗ має створити належні умови для повноцінного й своєчасного розвитку

ініціативної творчої особистості. Це вимагає від педагогів нових підходів щодо організації освітнього процесу [76].

Вихователь, котрий прагне працювати «по – новому», має осмислити, що перш за все, треба змінити своє ставлення до вихованців. Слід навчитися сприймати кожну дитину як особистість, а отже, рахуватись з її бажаннями.

Творчість дошкільника нерозривно пов'язана з розвитком уяви, а також пізнавальною й практичною діяльністю. Його творче вираження в малюнку визначається тим, наскільки добре він володіє засобами зображення. Засвоєння дітьми різних варіантів відтворення, технічних образотворчих прийомів сприяє їхньому творчому розвитку. Поняття техніки включає в себе розвиток і узгодження діяльність очей і рук. Особливе значення має правильне зображення контуру, форми, кольору предметів тощо [91].

Традиційними техніками вважаються ті, які вже виправдали себе в процесі навчання і введені до сучасних програм. Нетрадиційні – це нові техніки. Вони ще не знайшли широкого застосування, проте можуть бути досить ефективними для розвитку дитячої творчості [72].

Нетрадиційні техніки дають можливість відійти від стереотипів, надати дитині максимальну свободу в її образотворенні. Вони досить прості в технічному плані, тому діти легко їх засвоюють і отримують задоволення від результатів. Також такі техніки дають дітям унікальні можливості для експериментування, пошуків образів, сміливих втілень на папері незвичайних фантазій, вражень, думок [89].

Нетрадиційні техніки малювання. Коротко охарактеризуємо кожну нетрадиційну техніку малювання.

Пальчики-пензлики. Під рукою немає пензля. Один палець вмочи в червону фарбу, другий – у синю, третій – у жовту. Чим це не пензлі?

Друк від руки. Вмочимо усю долоню (або її частину) у фарбу і залишимо на папері відбиток. А можна «розфарбувати» долоню в різні кольори. Фарби не лише бачимо, а й відчуваємо! До відбитку долоні можна

додати відбиток одного чи двох пальців у різних комбінаціях. А відбиток від однієї долоні (без пальців) схожий на чиєсь обличчя. Хто це? Візьмемо пензлик або фломастери і домалюємо потрібні деталі.

Штам, штемпель. Ця техніка дає змогу зображувати один і той самий предмет багато разів, складаючи з його відбитків композиції, прикрашаючи ними запрошення, листівки, серветки, сукні тощо. Штampi, штемпелі виготовити нескладно. Потрібно взяти гумку, намалювати на торці задуманий малюнок і зрізати все зайве. Замість гумки можна використати цупкий поролон, картон, або звичайну картоплю.

Плямографія. Ігри з плямами допомагають розвивати окомір, координацію і силу руху, фантазію і уяву. Візьмемо трубочку для коктейлю і обережно подмухаємо на краплину... Побігла вона вгору, залишаючи за собою ще одну пляму іншого кольору. Нехай зіллються. На що схожі сліди від них?

Кольорові ниточки. Візьміть нитки завдовжки 25 – 30 см, розфарбуйте їх різними кольорами. Викладіть – за бажанням – на одній зі сторін складеного навпіл аркуша. Кінці ниток виведіть назовні. Складіть половинки аркуша, притисніть їх один до одного, розгладьте. Потім, не прибираючи долоні з аркуша, обережно витягуйте нитку за іншою. Розгорніть аркуш. Що бачите?

Тампонування. Тампон виготовляється із марлі, його можна замінити шматочком поролону. Штемпельна подушка буде за палітру. Набрати фарби і легким дотиком до паперу намалювати щось пухнасте, легке, прозоре.

Набрзк. Суть техніки – у розбризкуванні краплини за допомогою спеціального пристосування. Можна використати зубну щітку та стеку. Зубною щіткою у лівій руці наберемо трохи фарби, а стекою будемо проводити по щетинках швидкими рухами до себе. Бризки полетять тільки на папір. Тому краще починати засвоювати цю техніку влітку на прогулянці.

Малювання на зім'ятому папері. Особливість цієї техніки полягає в тому, що в місцях згинів паперу (там, де порушується його структура) фарба



під час зафарбовування є інтенсивнішою, темнішою – це називається ефектом мозаїки. Малювання на зім'ятому паперу дуже просто. У старших групах діти можуть підготувати полотно самостійно.

Монотипія – це один з видів друкованої графіки. Особливість даної техніки полягає в тому, що фарба довільно наноситься пензликом на ідеально гладеньку поверхню (скло, оргскло, дзеркало і т. д.) і з утвореного малюнку художник робить відтиск на папері. Роботи в цій техніці виконуються в три етапи. Отже, перший етап у створенні картини за допомогою техніки монотипії – це нанесення довільної комбінації фарб на гладеньку поверхню (в даному випадку оргскло). Після цього (поки фарба не висхла) зверху накладається аркуш паперу. Одне і те саме зображення двічі отримати неможливо. Монотипія техніка непередбачувана. Тому важливо проявити фантазію та намагатися розгледіти в відтисках якесь зображення. Цей вид живопису можна використовувати при тонуванні паперу, для малювання пейзажів, або абстрактних композицій, фон можна зробити як одноколірним так і різнобарвний.

Виконання робіт з технікою монотипії. Відбитки листя різного розміру, форми. Назбирати листочків, нанести на них фарбу від середини до країв листочка. Покласти на білий аркуш паперу і добре притиснути. Потрібна гуаш різних кольорів і зігнутий навпіл аркуш паперу. Намалюємо половину круга на праві від згину стороні аркуша. А ліву сторону притиснемо (до правої) і розгладимо. Відкриємо аркуш. Що бачимо? М'яч? А може сонце? Тоді домалюємо промені. Спочатку цю техніку можна використовувати як вправу для розвитку фантазії, уяви, почуття кольору і форми. Нанесемо яскраві плями на одну половину аркуша, притиснемо до неї другу, ретельно розгладимо і розгорнемо. Що вийшло?

Техніки «монотипії» (відбиток), коли дітям пропонується на одну зі сторін складеного напіваркуша нанести кілька великих плям рідко розведеної фарби, а другою половиною притиснути. Потім розгорнувши аркуш, отримаємо химерні візерунки, можна також домалювати зображення;

Успішне володіння дітьми технічними вміннями і навичками здійснюється в момент створення образу при виконанні ігрових завдань, в ігрових ситуаціях.

Граттаж (від фр. gratter - шкребти, дряпати) - спосіб виконання малюнка шляхом продрапування пером або гострим інструментом паперу або картону, залитих тушшю. Інша назва техніки - воскографія. Твори, виконані в техніці граттажа, відрізняються контрастом білих ліній малюнка і чорного фону і схожі на ксилографію або ліногравюру. Лист паперу спочатку покривається воском. Зверху наноситься чорна гуаш або туш. Лист повинен висохнути. Після цього гострим предметом (голкою, зубочисткою, шилом) наносяться контури малюнка. Останнім етапом роботи буде повне продрапування малюнка.

Сутність цієї техніки – у видряпуванні. Нанесемо кольорове тло аквареллю і підсушимо папір. Потім затремо його воском, парафіном або звичайною свічкою. Візьмемо пензлик, вмочимо його в туш і поводимо ним по шматочку мила. Цією сумішшю покриваємо парафіновий аркуш. А тепер візьмемо загострену паличку і почнемо видряпувати малюнок.

Пластиліновий живопис - це об'ємне зображення малюнка, яке наноситься на картон або скло за допомогою пластиліну. Спочатку на картон наносяться контури певної композиції. А потім за допомогою пластиліну наносяться кольори.

Акватипія. Господарче мило натерти, розчинити водою до густини сметани. Широким пензлем нанести розчин на шматок лінолеуму (картону, поліетилену), густі гуашеві фарби кількох відтінків нанести на розчин мила. Притиснути аркушем паперу. Обережно зняти папір, промалювати пензлем що підкаже фантазія.

Техніка набризкування. Використовуючи цю техніку, необхідно вчити дітей набрати на кінчик щетинного пензля фарбу, пензлик нахилити над аркушем і провести пальцем проти ворсу; застосовувати цю техніку для тонування паперу, створення сюжетних малюнків: зоряне небо, квітучі луки,

а також – окремих образів: квітуче дерево, дерево з плодами. Можна запропонувати дітям на аркуш паперу перед використанням цієї техніки покласти вирізані із картону силуети, які потім зняти, а їх відбитки розфарбувати.

Малювання восковою або парафіною свічкою. Віск або парафін залишає на папері невиразний слід, немає яскравості, як від звичайних олівців чи фломастерів. Така техніка малювання свічкою називається «Сліпим малюванням»: на папір наноситься якийсь малюнок свічкою, потім зверху тонується увесь аркуш аквареллю і на кольоровому тлі проявляється зображення. Для такого виду малювання краще брати саме розведену водою акварель, то вона прозора, на відміну від гуаші, а віск містить стеарин, який відштовхує воду.

Гратографія. Аркуш картону натирається парафіною свічкою. Потім покривається темною гуашшю, змішаною з дитячим милом. Мило знежирює поверхню і допомагає рівномірно затонувати аркуш. Після висихання фарби, за допомогою загостреного олівця, продряпується малюнок.

Малювання на зволоженому аркуші паперу. Акварель по-мокрому – дозволяє отримати малюнки з розмитими, нечіткими контурами, створити колірні переходи, ніжність, гармонійність колірних узгоджень. Зволожується аркуш паперу і кладеться на вологу серветку. Потім наноситься малюнок пензликом або пальчиком, вмоченим у акварельні фарби.

Малювання зубною щіткою. Для малювання зубною щіткою потрібна густа, напівсуха гуашева фарба. Зубну щітку потрібно вмочити у фарбу. Доторкатися до аркуша паперу потрібно усім ворсом, щоб від кожної ворсинки залишався слід. Для того, щоб набирати фарбу іншого кольору, треба гарно вимити щіточку водою і витерти насухо серветкою.

Малюємо квачиком квіти, тварин. Квачиком малюємо так само, як і звичайним пензликом. Для малювання треба підготувати фарби – акварельну або гуашеву, баночку з водою, папір білий або кольоровий, довільного розміру та форми квачик тримаємо у руці трьома пальцями, як і пензлик.

Добре змочуємо квачик у воді, набираємо на нього фарби та малюємо. Квіти краще малювати напівсухим квачиком або кінчиком. Як зробити квачик для малювання? Візьміть цупкий, але м'який квадратний клаптик тканини розміром 8x8 см. Згорніть цей клаптик так, щоб він набрав форми конуса, обмотайте цей конус ниткою та зав'яжіть. Квачик для малювання готовий. Бажано, щоб їх було кілька – окремо для кожної фарби або близьких за кольором фарб.

Техніка малювання відбитками – друкування. Зображення з відбитків листочків створюється так: 1. Назбирайте під час прогулянки різних листочків. Намагайтеся знайти якомога більше листочків різної форми. 2. Приготуйте кілька білих чи різнокольорових аркушів, гуашеві фарби, пензлики. 3. Обміркуйте, які тварини, рослини зображуватимете, з яких листочків можна буде скласти їхні силуети. 4. Відберіть потрібні листочки, покладіть їх на клейонку або аркуш, що її замінить, та зафарбуйте гуашшю відповідних кольорів. Намашуйте фарбу від середини до країв листочка. 5. Обережно підніміть перший листочок за «хвостик» - черешок, покладіть його на чистий аркуш і добре притисніть. Так само зробіть решту необхідних відбитків. 6. Тепер пензликом намалюйте дрібні деталі: очі й носи ки звірятам, стебла до квітів, орнаменти на вазах тощо.

Пуантилізм – це цікавий і незвичайний напрям в живописі. Походить від слова «пуанти»- пуанти (взуття) балерини, які залишають крапки. Для роботи замість пензля нам необхідна паличка з намотаною ватою (паличка для чистки вуха).

Отже, образотворче мистецтво — найбільш природний і захопливий вид діяльності дітей та дорослих в прикладних методиках соціальної роботи, у якій вони реалізують потребу самовираження, формують естетичний смак, відчуття гармонії, розширюють кругозір, розвивають творчі здібності, дрібну моторику рук, художнє сприйняття життя для розвитку творчих здібностей та проведення арт-терапії.

Малювання на вологому папері. Для малювання знадобляться волога серветка та склянка з водою. Умочимо папір у воду та покладемо на вологу серветку (щоб папір не висихав). Візьмемо акварельну крейду і намалюємо все, що забажаємо. Опанувати цю техніку можна вже в молодшій групі.

Малювання восковими крейдочками або свічкою. Такий спосіб здавна використовували народні майстри для розпису яєць. Суть його в тому, що фарба скочується з поверхні, по якій провели восковою крейдою чи свічкою. Беремо пензлик або великий тампон із фарбою, проводимо по паперу – на кольоровому тлі з'являється малюнок. Знадобляться фарба, пензлики чи тампони, воскова крейда чи тоненькі свічки. Така техніка малювання свічкою називається «Сліпим малюванням».

Малювання зубною щіткою. Для малювання зубною щіткою потрібна густа, напівсуха гуаш фарба. Зубну щітку потрібно вмочити у фарбу. Доторкнутися до аркуша паперу потрібно всім ворсом, щоб від кожної ворсинки залишився слід.

Малювання поролоном. Вмочаємо шматочок поролону у фарбу й малюємо методом примакування. Дуже добре малювати пухнастих звірів, сніг, сніговика, а можна легко зафарбувати тон.

Малювання манкою. Для того, щоб здійснити це малювання необхідно нанести контури малюнка, після чого покрити його клеєм ПВА і посипати манкою. Нетрадиційні образотворчі техніки малювання дають дитині можливість дивуватися і радіти навколишньому світу.

Отже, перераховані основні і провідні техніки, які опановують діти дошкільного віку:

- кляксографія,
- малювання удвох на довгій смужці паперу,
- малювання з секретом у три пари рук,
- малювання самого себе, або малювання з натури улюблених іграшок,
- крапковий малюнок,
- поролоновий малюнок,

- малювання крейдою,
- загадковий малюнок,
- малювання через копіювальний папір,
- метод пальцевого живопису,
- метод монотиpii,
- малювання по мокрому паперу і т.д. розвивають дитину.

Залежно від конкретної теми, діти оволодівають композиційними вміннями: розміщують крапки, мазки, лінії різної конфігурації, образи, схожі на геометричні форми, розміщені в один ряд, в кілька рядів, на всій площині аркуша. При зображенні одного образу вчити дітей розміщувати його в центрі, забезпечуючи композиційну рівновагу, щоб зображення не торкалося жодного з країв аркуша, засвоюють послідовність зображення: спочатку малюють основну частину предмета, від зображення якої більшою мірою залежатиме передача всієї форми образу (спідничка у Невалійки, тулуб у Сніговика, кузов машини), потім менші за розміром частини, далі – деталі, найхарактерніші ознаки. Вчити дотримуватися пропорційності між частинами, правильно передавати будову, доцільно вибирати масштаб, щоб зображення не було занадто великим, не торкалося країв аркуша, але й не було дуже маленьким, залишаючи на аркуші невинправдано вільне місце.

Допомогти дітям зрозуміти доцільність розміру, форми та розміщення (вертикальне-горизонтальне) аркуша паперу, підготовленого для малювання. Якщо предмет високий, то аркуш треба розмістити вертикально, якщо довгий – горизонтально. Вибір форми аркуша має здійснюватися в контрастному співвідношенні до основної форми створюваного образу, розмір аркуша має бути великим (ні в якому разі не меншим від стандартного А4).

Сюжетний малюнок – це кілька об'єднаних загальним змістом зображень, виділення серед них головного змістового центру, передача взаємодії між ним та іншими зображеннями, передача враження руху, зображення місця і часу дії.

Вчити дітей оволодівати головним засобом сюжетного малюнка – елементарними правилами і прийомами композиції.

На третьому році життя необхідно дати систему орієнтованих завдань, що допоможуть дітям використовувати в своїх малюнках засоби композиційної виразності.

Для оволодіння ритмом, як виразним засобом композиції, запропонувати малюкам завдання, що включають знайомі їм ігрові дії: «Погодуємо пташку», «Іде дощ».

На четвертому році життя доцільно запропонувати дітям завдання, в яких необхідно зобразити кілька однакових форм (багато кульок, м'ячів, прапорців). Наприклад, завдання «Мамина помічниця» (дівчинка випрала і повісила сохнути на мотузку носовичок) сприяє оволодінню ритмічною організацією малюнка – розміщенням зображень в один ряд.

У завданні «Летять, мерехтять повітряні кульки» вчити розміщувати зображення на всьому аркуші, створюючи враження руху ритмом повторів та чергувань (кульки великі й малі, круглі й овальні, рожеві й блакитні).

При виконанні завдання «Загорілись вогники у вікнах дитячого садка» вчити дітей ритмічно розміщувати елементи в кілька рядів.

Вчити поділяти головний змістовний центр сюжетного малюнка ритмічним розміщенням зображень, пов'язаних за змістом з головним персонажем малюнка, зображуючи їх навкруги головного зображення («Осінь» — дерево під дощем).

Необхідно обирати теми малюнків, які підказували б вибір того чи іншого виразного засобу композиції, наприклад: «Нанижемо намисто», «Квітучі луки», «Зайчики на галявині».

Вчити дітей оволодівати різноманітними технічними вміннями: малювати кольоровими олівцями, фломастерами, крейдочкою, гуашевими фарбами, користуватися щетинними та волосяними пензликами, ватними тампонами, загостреними паличками різного розміру, пальчиками.

У процесі зображення вчити малюків використовувати баночки для води за призначенням, користуватися серветками, підставками для пензлика. Знати будову пензлика, тримати його біля наконечника, олівець тримати недалеко від грифеля. Зайву фарбу з кінчика пензля збирати легким дотиком до краю посуду. Промивати пензлик лише перед занурюванням його в фарбу іншого кольору. Воду міняти по мірі її забруднення.

Стоячи біля мольберта, бажано малювати в швидкому темпі, рука вільна, рухи впевнені, сила натиску достатня. При зображенні витримувати напрям: зверху-донизу, зліва-направо, замикає криву різними способами, малювати фарбою від плям: доторкнувшись пензликом до паперу, розширювати її до потрібного розміру.

Дати уявлення про зміну насиченості кольору олівця залежно від сили натиску на нього, фломастер залишає рівномірну, яскраву лінію. Обидва інструменти використовуються для штриховки в різних напрямках: зліва-направо, зверху-вниз, під нахилом.

Познайомити дітей з технікою зображення по вологій поверхні аркуша (по-мокрому), з технікою роботи по сухому: ритмічними рухами наносити мазки щетинним пензликом.

## 1.2. Аналіз програмних вимог до виконання завдань за нетрадиційними образотворчими техніками з дітьми 4-го року життя

Закон України «Про дошкільну освіту» розглядає, що дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб. Зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, який передбачає утвердження емоційно – ціннісного ставлення до практичної та духовної діяльності людини, розвиток власних творчих здібностей; дошкільна освіта у межах Базового компонента дошкільної



освіти здійснюється за Державною базовою програмою та навчально – методичними посібниками, затвердженими органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти.

Основним нормативним документом, який визначає вимоги до змісту та обсягу дошкільної освіти в Україні, її пріоритети, є Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція).

Засади нового Базового компонента передбачають: педагогічний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань і інтересів, намірів та особистих якостей і вольової поведінки дитини; формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду.

Базовий компонент дошкільної освіти – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально – методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. У ньому зведені норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та виховання дитини.

Дитина може діяти не тільки за зразком, але й на творчому рівні, що забезпечує гармонійне поєднання рушійних сил активності дитини, спрямованих на здобуття знань, умінь, навичок та реалізацію особистісних механізмів регуляції своєї поведінки для досягнення поставленої мети. Творчі діяльності досягнення дитини характеризують прояв її творчих здібностей.

Відповідно до програмних вимог в галузі образотворчого мистецтва, ми зазначаємо, що основна мета занять зображувальної діяльності – формування та закріплення умінь і навичок, необхідних у діяльності: уміння слухати й запам'ятовувати завдання, виконувати його в певній послідовності, укладатися в певний відрізок часу, уміння оцінити свою роботу, знайти

помилки й виправити їх, планувати свою діяльність, уміння довести свою справу до кінця, утримувати в порядку робоче місце.

Виконання програмних вимог чітко пов'язано з методикою образотворчої діяльності, яка включає предметне, декоративне та сюжетне малювання, де вихователь повинен правильно використовувати кольори й відтінки, закріплювати навички роботи і фарбами, учити змішувати фарби для отримання нових відтінків, вибирати формат паперу відповідно до задуманого сюжету, способом зображення предметів, явищ, передачі в малюнку форми, пропорцій, розташування частин забарвлення тощо.

Відповідно до програмних завдань в організації образотворчої діяльності дітей 4-го року життя, зокрема, у декоративному малюванні є завдання для вихователя вчити дітей і вміння малювати кільця, кола, крапки, хвилясті лінії, травичку, ягоди, листя, квіти та інше [87].

У вимогах програми вказано, що діти повинні вміти правильно сидіти за столом, правильно тримати аркуш паперу й олівець, вільно працювати олівцем – без напруги проводити лінії у потрібних напрямках, не обертати при цьому аркуш паперу, передавати в малюнку найпростішу форму, загальне просторове положення, основний колір предмета, правильно працювати акварельними й гуашевими фарбами, виконувати найпростіші візерунки в крузі, квадраті, на смузі, застосовувати прийоми малювання пензлем елементів декоративних зображень, дізнаватися основні елементи народного розпису.

Програмою образотворчого мистецтва передбачається ознайомлення дітей з програмою нетрадиційних технік зображення. Заняття з малювання для дітей це завжди особлива подія, низка дивних відкриттів. Тому пропонуємо застосовувати саме інноваційні технології на заняттях з образотворчого мистецтва. оскільки в дитини буде більше можливостей до розвитку своєї творчості, креативності, така робота буде більш зацікавлювати й приваблювати дітей [94].

Існують такі нетрадиційні образотворчі техніки, які можна використовувати під час занять із зображувальної діяльності: малювання жмаканим папером, малювання пальчиком, малювання на зволоженому папері, ляпкографія, малювання поролоновою губкою, малювання шматками з овочів, дмухавка, малювання свічкою, малювання мотузкою, монотипія, набризг, малювання зубною щіткою та інші.

У процесі використання нетрадиційних технік малювання в дошкільнят формується емоційна сфера: здійснюється розумовий розвиток (мислення, пам'ять, увага, творчість, фантазія, мова); відбувається моральний та естетичний розвиток особистості; розвивається окомір, зорове зосередження, дрібна моторика; виховується працьовитість, охайність, наполегливість. У поняття техніки включається не лише розвиток ока й руки, їх узгоджена діяльність, а й особливе значення надається вмілому, правильному зображенню контурів, форми, кольору предметів.

Додається техніка створення ліній, заштриховування, заливки, накладання більш посилених тонів, певна манера малюнка й письма, спосіб використання тих чи інших матеріалів (паперу, олівця, вугілля, пастелі, олійної фарби, акварелі, гуаші, темпері та інші) у співвідношенні з їх якостями та зображувальними властивостями.

Освітня лінія Базового компонента «Дитина у світі культури», передбачає формування почуттів краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу мистецтва, формування елементарних трудових, технологічних та художньо – продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно – ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватись в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо – продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання.

Дитина сприймає і усвідомлює мистецтво як результат творчої діяльності людини, виявляє емоції і почуття від побачених і почутих мистецьких творів, вибірково ставиться до окремих видів мистецької діяльності. Дошкільник сприймає твір мистецтва цілісно, елементарно аналізує засоби художньої виразності; вирізняє специфіку образу, пов'язує з кольорами, формою, пропорціями; виявляє власне ціннісне ставлення до мистецьких творів художників; називає прізвища, твори улюблених вітчизняних та зарубіжних митців, порівнює твори; вирізняє українське декоративно – прикладне мистецтво; відокремлює жанри народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва; виявляє інтерес та відображає власні життєві враження, почуття, навички в образотворчій діяльності, створює образ різними засобами і техніками, творчо застосовує виражальні можливості ліній, кольору, композиції, ритму для реалізації свого задуму, фантазує, експериментує, змішуючи кольори, вигадуючи оригінальну композицію. Документ «Інструктивно – методичні рекомендації «Організація роботи в дошкільних навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році» визначає комплексні освітні програми дошкільця.

Базовою програмою визначена «Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина». Основні завдання програми «Дитина» щодо зображувальної діяльності :

- забезпечення умов для того, щоб дошкільне дитинство для кожної дитини було радісним, змістовним, цікавим, щасливим, запам'яталось на довгі роки першими відкриттями, зворушливими і добрими переживаннями;
- прилучення дітей до основних складових людської культури – рідної мови, традицій, звичаїв, праці, моралі, мистецтва.

Основні принципи програми «Дитина»: принцип гуманізації педагогічного процесу, принцип індивідуального підходу, принцип інтеграції, комплексності в здійсненні навчально – виховної роботи, принцип

врахування традицій, принцип забезпечення зв'язку з традиціями та різними видами національного та світового мистецтва, культури, принцип забезпечення умов для формування творчої особистості.

Під загальною назвою «Зміст освітньо – виховної діяльності» представлені тематичні підрозділи для кожної вікової групи. Напрямок «Чарівні фарби і талановиті пальчики» містить: освітні завдання, умови успішної педагогічної роботи, зміст педагогічної роботи, у родинному колі, показники успішного розвитку дітей. Художня діяльність дитини розглядається як види діяльності, які спрямовані на розвиток творчої активності, ініціативності, образного мислення, уяви і фантазії, сприймати чарівність та унікальність навколишнього світу, берегти і творити красу.

Інструктивно – методичний лист «Організація роботи в дошкільних закладах у 2014/2015 навчальному році» рекомендує парціальну освітню програму «Радість творчості», програму художньо – естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Це сучасна програма, в якій особливу увагу приділено виявленню, збереженню та розвитку творчого й особистісного потенціалу дитини.

Серед пріоритетних завдань програми – розвиток емоційно – естетичного сприймання та ціннісного ставлення до краси навколишнього світу, формування уявлень про різні види мистецтва та їх характерні особливості, розвиток творчих здібностей і збагачення індивідуального художньо – естетичного досвіду кожної окремої дитини. У програмі висвітлені особливості художньо – естетичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, подані освітні завдання та орієнтовні показники життєвої компетентності за визначеними тематичними розділами, розкриті освітні підходи до організації педагогічної діяльності.

На основі Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» педагог Л. Шульга розробила систему роботи по використанню на

заняттях з образотворчого мистецтва нетрадиційних технік та матеріалів, яка буде сприяти розвитку творчих здібностей дошкільників. Завдання навчальної діяльності: сприяти розвитку творчих здібностей дітей засобами образотворчого мистецтва з використанням нетрадиційних технік; розширювати уявлення дітей про нетрадиційні техніки малювання; виявляти і розвивати творчий потенціал кожної дитини до сприймання і відтворення українського декоративного, сюжетного, предметного малювання; формувати інтерес до образотворчого мистецтва та нетрадиційних технік; розвивати здатність бачити світ очима художників, помічати і творити красу; формувати естетичне ставлення до навколишньої дійсності [140-143].

Введення в навчальний процес нетрадиційних технік та матеріалів допоможе виховати покоління, яке буде всебічно розвиненим, творчим, естетично обізнаним та креативним. Висновки та перспективи подальших досліджень.

Спираючись на вищевикладений матеріал можна зробити висновки про те, що аналіз науково педагогічної літератури дозволяє довести актуальність та доцільність використання нетрадиційних технік та матеріалів на заняттях з образотворчого мистецтва.

Досвід Л. Шульги [139] та І. Ликової [68] відображає, що одне з найбільш важливих умов успішного розвитку творчих здібностей дошкільників – різноманітність і варіативність використання нетрадиційних технік та матеріалів в процесі роботи з дітьми на заняттях з образотворчого мистецтва. Безсумнівно, перевагою таких технік є універсальність їх використання. Саме тому нетрадиційні техніки та матеріали надзвичайно привабливі для дошкільників, так як вони відкривають великі можливості для вираження власних фантазій, бажань, і сприяють творчому розвитку.

Особливості навчання предметного малювання дітей молодшого віку відображає цілеспрямоване оволодіння дітьми способами сприймання і відтворення ознак предметного світу та починається з другої молодшої групи. Для дітей цього віку зображене завдання форми об'єкта,

пропорційних співвідношень; просторового розміщення його елементів, колірних характеристик.

Успішно розв'язувати програмні завдання можна тоді, коли у дітей наявні:

- здатності до зорової оцінки форми зображувального об'єкта;
- пропорційних співвідношень його сторін, а в процесі обстеження багатоскладових об'єктів – його складових елементів; їхніх просторових розміщень й аналогічно просторового орієнтування на площині аркуша; колірних характеристик;
- розуміння елементарних засобів виразності зображення; уявлення про найдоступніші їм фарбувальні матеріали – кольорові олівці, фарби, фломастери тощо; уміння і навички: координація дій ока і руки; розвиненість руки, що дає змогу проводити лінії конфігурації і в різних напрямках; володіння технікою малювання кольоровими олівцями, гуашшю, фломастерами.

Однією з важливих умов, яка сприяє якісному оволодінню образотворчої діяльності, є відповідний добір тематики практичних завдань. Цілеспрямоване обстеження об'єкта перед його зображенням є орієнтовно-дослідницькою діяльністю дитини, спрямованою на ознайомлення з тими властивостями предмета, які необхідно їй пізнати, щоб потім зобразити його.

Виконуючи програмні вимоги, вихователь підводить дошкільників до розуміння реальних властивостей предметів і явищ, допомагає виділити в групах предметів спільне, типове для них, а потім у цьому співвідношенні навчає бачити характерне, що відрізняє один об'єкт від іншого. На даному етапі, як і в попередній і наступний періоди керівництва образотворчою діяльністю дошкільників, особливе значення має метод показу способів виконання завдання [127].

Одним із проблемних питань у сучасній практиці керівництва образотворчою діяльністю є визначення раціональної послідовності виконання завдань. Труднощі в цьому виникають, очевидно, тому що не

враховується функціональне значення ока і руки в процесі відтворення графічним способом тих або інших зовнішніх ознак форми об'єкта. Координація дій ока і руки формується безпосередньо в діяльності, основною закономірністю якої є порівняння, зіставлення. Логічність вибору вихідного етапу в процесі відтворення простих форм допомагає дітям успішно розв'язувати це завдання в складніших зображувальних ситуаціях [130].

Таким чином, логічна побудова послідовності зображення є однією із складових методу показу способів виконання поставленого завдання. Крім того, даний метод включає: демонстрацію використання матеріально-технічних засобів, тобто матеріалів, інструментів та інші, з допомогою яких здійснюється виконання конкретного завдання; демонстрацію способів композиційного вирішення: як покласти форматний аркуш паперу, у якому порядку розміщувати елементи, що зображуються. У процесі показу способів виконання зображувального завдання дошкільників ознайомлюють із критеріями оцінки якості виконаної роботи. До них у даній віковій групі належать: структурна чіткість відтворюваних форм, упорядкованість розміщення елементів, акуратність виконання штрихування або заливання площин [125]. Вимоги до дитини під час малювання: під час малювання не сутулитися, спину тримати рівно, не нахилитися близько до аркуша паперу, тримати лікті на столі.

За зразком дорослого чи сумісно з ним дитина малює в повітрі окремі геометричні фігури чи предмети, зображує їх на аркуші сухим пензликом, а потім – фарбами чи олівцями. Формування вміння користуватися зображувальними матеріалами.

Розвиток перцептивної діяльності, зорової уваги, розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, зв'язного мовлення, дрібної моторики, вироблення зорово-рухової координації, точності рухів; укріплення м'язів пальців та кистей рук.

Збагачення власного практичного досвіду.



Виховання бажання навчитися зображувати предмети та явища навколишнього світу, самостійності, витримки і акуратності.

Передача в малюнку емоційних вражень від побаченого та почутого зображеного. Прояв творчості у виборі зображувальних матеріалів.

Вільно і легко тримає пензлик трьома пальцями біля металевої оправы. Набирає потрібну кількість фарби. За потреби знімає зайву фарбу з пензлика об край ємності, у якій знаходиться фарба. Промивши пензлик в одній ємності з водою та прополоскавши в іншій, прикладає його до серветки з тканини, т. ч. віджимаючи зайву воду. За мірою забруднення може тихенько встати, поміняти ємність з водою.

Уміє малювати фарбою, при цьому ворс пензлика рухається за рукою. Вміє координувати рухи руки, коли малює широкі рухи під час замальовування значної площини, дрібні – для промальовування деталей, ритмічні – для зображення візерунків.

Користується дитина гуашевими фарбами, що мають консистенцію рідкої сметани, які були заздалегідь приготовлені педагогом. Знає, що товщина лінії залежить від сили натискання на папір та від розміру ворсу пензлика; щоб поставити крапочку, пензлик потрібно тримати вертикально, а мазок – нахиливши та притиснувши пензлик до паперу. Проводячи лінії чи наносячи мазки, робить це один раз.

Готуючись малювати аквареллю, у кожний кюветик пензликом дитина капає чисту воду. Потрібну фарбу розтирає кінчиком пензлика, набирає і наносить на папір тонким прозорим шаром. Якщо внизу малюнка зібралася зайва фарба, відбирає її кінчиком напіввологого пензлика. Знає, що доки фарба не висохла, вносити поправки пензлем не потрібно, бо утворюватимуться плями; що чим більш густа фарба, тим більш насичений колір [137].

З метою отримання інтенсивно насиченого кольору дитина повторно покриває площину фарбою. Користуючись пензликом, зафарбовує частини малюнка; вміє проводити лінії м'яко, плавно, легко, не натискуючи;

змінювати напрям ліній, відповідно повертаючи руку. При необхідності вмiє закiнчити лiнiю тоненько (наприклад, гiлки дерева), малює її рiзким рухом. Зафарбовуючи значну площину, тримає пензлик трохи вище металевої оправки. При цьому рука не лежить на аркуші, дитина лише злегка спирається на нього мiзинцем. Вмiє малювати кольоровими оливцями. Вiльно i легко тримає оливець провiдною рукою мiж великим i середнiм пальцями, притримуючи його зверху вказiвним на вiдстанi 2–3 см вiд грифеля, щоб бачити його слiди не нахиляючись. Оливець сильно не стискає у пальцях, надто не натискає на папiр, щоб не порвати його, проте знає, що iнтенсивнiсть кольору залежить вiд сили натискання на оливець чи додаткового повторного зафарбовування.

Вмiє розфарбовувати малюнки:

- плавно проводить пензликом (оливцем) лiнiї лише в одному напрямку (вертикальнi, горизонтальнi, похилi), не виходячи за контур малюнка;
- водить оливцем туди-сюди, не вiдриваючи його вiд паперу; не змiнює напрям штрихування у межах одного елемента, не виходить за контур зображення.

Оволодiває навичками як традицiйного, так i нетрадицiйного малювання (*пальчики, долонька, штампики, тампончики, квачики* тощо).

Предметне малювання. Розвиток реципрокної координацiї рук. Пензликом, вмоченим у фарбу, вмiє акуратно робити ляпки, бачити i дофантазувати зображення, домальовувати його. Вводить випадковi ляпки у сюжет. .

Для малювання пiною за допомогою педагога наливає будь-який шампунь у невелику емнiсть, трохи розбавляє водою та додає фарбу потрібного кольору. Дотримуючись правил безпеки, вставляє трубочку у рiдину, дме у неї, утворюючи пiну; обережно прикладає аркуш до емностi так, щоб на ньому лишився вiдбиток, а пiсля цього перевертає аркуш i пiсля висихання домальовує потрібнi деталi.

Вміє використовувати клейовий пензлик для зображування предметів або їх частин: набирає густу фарбу на кінчик, за допомогою додаткового аркуша, тримаючи пензлик вертикально, знімає зайву фарбу, малює. Вміє малювати листочками. Заздалегідь на прогулянці збирає листочки з різних дерев (клен, береза, дуб, акація). Наносить фарбу на зворотній бік листочка; кладе листочок на аркуш паперу фарбою донизу, накриває серветкою та притискує долонею. Отримавши відбиток, обережно знімає з аркуша листочки та після висихання доповнює малюнок деталями.

З допомогою педагога наносить достатню кількість фарби на долоньки; занурює кінчик пальчика у фарбу, з достатньою силою вертикально (*горобина*) або з нахилом (*виноград*) притискує його до аркуша.

Дитина користується штампиками, квачиками і тампончиками, продумує розташування друкованих елементів. Робить штампування легко та ритмічно [138].

Для малювання на вологому папері за допомогою педагога, а згодом самостійно невеличкою поролоновою губкою швидкими рухами змочує аркуш паперу. Щоб фарба лягала гарно, утворюючи чарівні переливи, вільно перетікаючи чи зливаючись одна з одною, малює пензликом, ледь торкаючись аркуша. За допомогою педагога виконує роботи методом монотипії. Вміє згинати папір вдвоє по горизонталі рухами рук від себе. Малює сюжетну картинку з образами природи і, не даючи їй висохнути, згинає аркуш навпіл так, щоб на іншій стороні вийшов відбиток та обережно розгортає аркуш.

Використовує в малюнку кілька зображувальних засобів (фарби і фломастери, олівці і фломастери, воскові крейдочки та фарби). Вигадує та розповідає історії за власним зображенням.

Під керівництвом педагога під час виконання колективних робіт вміє домовлятися про створення спільного образу, погоджує свої дії з діями інших дітей [139].

Для дітей молодшого дошкільного віку програми дають рекомендації щодо певного набору нетрадиційних технік зображувальної діяльності, які відповідають віковим можливостям дітей, а саме: різновиди кляксографії, малювання долонькою, пальчиком, кулачком, відтиснення зім'ятим папером, поролоном, сірниковою коробкою, «печатками» з картоплі тощо.

Охарактеризуємо парціальну програму «Радість творчості». Освітні завдання: у розвиток естетично-емоційної чутливості, здатності захоплюватися, дивуватися, радіти розмаїттю барв, образів у навколишньому світі або створеній власноруч красі; у виховання інтересу до світових та українських творів образотворчого й архітектурного мистецтва, формування вміння правильно сприймати та розуміти їх; у ознайомленні з різними видами образотворчого (графіка, живопис, скульптура) та архітектурного мистецтва, формування уявлень про їх характерні риси та засоби виразності; у вихованні інтересу до праці людей творчих професій (художник, скульптор); у підтримання інтересу до різних художніх матеріалів, ознайомлення з їх властивостями, можливостями через пошуково дослідницьку діяльність - формування уявлень про правила використання спеціального обладнання; у розвиток уміння передавати один і той самий образ, використовуючи відомі засоби виразності (колір, пляму, форму, лінію та ін.) та різні матеріали (пластилін, олівці, фарби, папір, природний матеріал тощо) у різних видах образотворчої діяльності (малюванні, ліпленні, аплікації); у збагаченні тематики дитячої творчості від поодиноких образів до нескладних сюжетів, композицій; заохочення до малювання з натури, за уявою, по пам'яті; у удосконалення технічних умінь створювати образ в малюванні за допомогою ліній, крапок, мазків, плям, широкої гами кольорів, композицій, передаючи будову, форму, величину, пропорції, характерні особливості, настрої; у створенні умов для оволодіння різними способами ліплення (конструктивним, пластичним) для відтворення форми предметів та образів навколишнього світу; вдосконалення технічних умінь, (скачування, розкачування, розплескування, защипування, витягування, приєднання

прикладанням або притисканням); у збагаченні кольорової гами в аплікації, формування початкових умінь із вирізування форм та окремих предметів, вправляння у викладанні та наклеюванні різних візерунків, відтворенні нескладних сюжетів і композицій; у стимулювання інтересу до конструювання з різних матеріалів (з паперу, різних видів конструктора, природного і викидного матеріалу); нових образів через гармонійне поєднання різних матеріалів (колаж, пластика з природним матеріалом) або технік; у розвиток творчих здібностей та художнього смаку. Показники життєвої компетентності: у виявляє емоційно-естетичне ставлення до навколишнього світу, захоплюється красою творів мистецтва, радіє власним успіхам в образотворчій діяльності; у має елементарні уявлення про види образотворчого мистецтва (графіка, живопис, скульптура), їх характерні риси та засоби виразності; ознайомена з особливостями мистецтва архітектури, вирізняє його з-поміж інших; якщо є змога, із задоволенням відвідує музеї та виставки, виявляє перші естетичні уподобання, розуміє, що картини, скульптури створюють люди певних професій (художник, скульптор); ознайомена з основними властивостями художніх матеріалів, експериментує з його добором, намагається правильно використовувати спеціальне обладнання (пензлі, олівці, клей, лекала тощо); відтворює один і той самий образ у різних видах образотворчої діяльності (малюванні, ліпленні, аплікації), гармонійно поєднує різні способи та техніки виконання робіт; володіє елементарними художніми та технічними вміннями з малювання, використовує при цьому відомі засоби виразності, передає колір, будову, форму, величину, пропорції, характерні особливості, настрої задуманого предмета, сюжету або композиції; створює предметні, сюжетні роботи з натури, за уявою, за зразком, за змістом літературного твору; виявляє ціннісне ставлення до творів мистецтва та до робіт, створених власними руками.

### 1.3. Педагогічні умови формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік

Зробимо конструктивний аналіз поняття «умови». Дефініція «умова» у словниках розглядається як: «особливості реальної дійсності за якими відбувається або здійснюється що-небудь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [85, с. 617]; «необхідні обставини, що уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [114, с. 306]; «зовнішні та внутрішні обставини, що сприяють або перешкоджають дії факторів розвитку, наприклад, готовність до діяльності, стимулююче середовище, матеріально-технічна й ресурсна забезпеченість тощо» [114, с. 307].

При цьому, «умови» відображають взаємозалежність досліджуваного об'єкту від процесів та явищ, що його оточують, без яких його існування є неможливим.

Отже, поняття «умови» можна розуміти як обставини, що уможливають розвиток будь-якого процесу або перешкоджають йому.

Поняття «педагогічні умови» науковцями розглядається в контексті певної педагогічної діяльності, наприклад у закладах освіти.

Насамперед, педагогічні умови це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення ефективності педагогічної діяльності. Педагогічні умови це також обставини, від яких залежить успішність функціонування й розвиток певної педагогічної системи. При цьому, педагогічні умови – це обставини, за якими забезпечено найкращий взаємозв'язок між усіма складовими освітнього процесу й створено атмосферу плідної співпраці на основі суб'єкт – суб'єктної взаємодії. Не менш важливим є те, що педагогічні умови є сукупністю об'єктивних й суб'єктивних чинників, що детермінують мету, завдання, зміст, форми і методи будь-якої освітньої системи, а їх врахування забезпечить її ефективне функціонування.

Конструкт «організаційно-педагогічні умови» є складовою «педагогічних умов», що визначає особливості організації певного педагогічного процесу.

Насамперед, «організаційно-педагогічні умови» являють собою сукупність об'єктивних можливостей для цілеспрямованого відбору, конструювання елементів змісту й організаційних форм навчання, а також моніторингу й корегування складових педагогічної системи для досягнення дидактичних цілей. Також «організаційно-педагогічні умови» є сукупністю об'єктивних, стійких обставин, що виявляються як вимоги освітнього середовища, які визначають хід і специфіку протікання досліджуваного процесу, напрям на досягнення оптимально можливих результатів індивідуалізації навчання слухачів із урахуванням їхніх соціальних і моральних якостей.

Таким чином, поняття «організаційно-педагогічні умови» нами визначається як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених обставин, врахування яких забезпечить цілеспрямованість та ефективність навчально-виховного процесу з дітьми дошкільного віку у ЗДО.

Водночас, організаційно-педагогічні умови як педагогічний конструкт, мають відповідати наступним вимогам: враховувати особливості процесу; позитивно впливати на його ефективність та бути необхідними й достатніми. При цьому, *необхідними*, є ті умови, які вже виділялися щодо досліджуваного предмета, але які не забезпечили повного розв'язання проблеми дослідження, а *достатніми* умовами є ті, яких достатньо для її ефективного вирішення.

Організаційно-педагогічні умови в організації образотворчої діяльності часто можуть відображати складові педагогічного процесу у контексті якого відтворюється краса, мистецтво, художнє середовище. Коротко охарактеризуємо вибірково складові організаційно-педагогічних умов.

Краса - це перший щабель у вихованні почуттів, емоційної чуйності. Тільки на емоційній основі встановлюються міцні зв'язки дитини з навколишнім світом і дивовижним світом мистецтва. Краса і доброта завжди

йдуть поруч. Спираючись на уявлення дитини, необхідно підвищити рівень його сприйняття, навчити розуміти справжню красу, яка може бути різним: яскравим і гучною, тихою і спокійною, скромною і непомітною.

Незамінним засобом естетичного формування особистості є мистецтво. Мистецтво говорить образною мовою, воно наочно і близька дитині дошкільного віку. Засобами мистецтва навколо дитини формується естетична середовище, яку можна розглядати як засіб формування морально-духовних цінностей особистості дитини. Саме естетична середовище здатна розвинути у дитини естетичні почуття і навчити емоційно відгукуватися на мистецтво, як явища, що викликає почуття радості, натхнення, задоволення і бажання творити. Для дитини естетичне середовище - це естетичні відношення, які він засвоює і висловлює в результаті залучення до художньо-духовних цінностей людства, і матеріально - художнє середовище, яке він освоює і перетворює в результаті своєї діяльності.

Чим раніше дитина почне освоювати естетичні стосунки, тим глибше і цінніше буде його естетичний досвід, тим яскравішими у нього буде розвинене естетичне сприйняття світу. Але формування естетичних відносин неможливе без сприйняття краси навколишнього світу, без формування навичок і вмінь відображати цю красу в предметній дійсності. Цьому треба вчити крок за кроком, від простого до складного.

Малювання - найважливіший засіб естетичного виховання. А художники Давньої Греції вважали, що навчання малювання необхідно не тільки для багатьох практичних ремесел, але і важливо для загальної освіти і виховання. В процесі малювання удосконалюються такі функції як: зорове сприйняття, уява, пам'ять, розумові операції (порівняння, узагальнення), формуються елементарні графічні уміння необхідні для розвитку ручної спритності, освоєння листа.

Сучасні діти активно освоюють віртуальний світ. У той же час у них спостерігається зниження інтересу до навколишнього, в дитячій свідомості стираються межі між добром і злом, з красивим і потворним.



Безсумнівно, основи розвитку особистості закладаються в дитинстві, і існує небезпека, що суспільство в майбутньому може отримати бездуховне покоління, байдуже до живопису, не розуміє музику, поезію. Тому сьогодні естетичний розвиток виходить на перший план, є необхідність у перегляді його ідей, пошуку нових підходів, які дозволяють вибудовувати процес естетичного розвитку у відповідності з інтересами дитини, її потребами, здібностями [31].

Формування творчої особистості - одна з важливих задач педагогічної теорії і практики на сучасному етапі. Рішення її вже має розпочатися в дошкільному дитинстві. Найбільш ефективний засіб для цього - образотворча діяльність в дитячому садку. Дитяча образотворча творчість нерідко вражає своєю безпосередністю, буйством фантазії. Поширена думка, що роль дорослого в розвитку образотворчої діяльності дошкільнят повинна зводитися лише до невтручання у процесі самовираження дитини. Таке ставлення до дитячої творчості помилково. Що може висловити дитина, якщо її життя бідне почуттями і враженнями, якщо він не має необхідних матеріалів для творчості і не володіє елементарними образотворчими вміннями? Безумовно, не слід нав'язувати дитині своє бачення світу, свої смаки. Треба прагнути до того, щоб навчання умінням не витісняло безпосередності дитячого сприйняття. У процесі малювання дитина відчуває різноманітні почуття: радіє красивому зображенню, яке він створив сам, засмучується, якщо щось не виходить. Але найголовніше, створюючи зображення, дитина набуває різні знання; уточнюються і поглиблюються його уявлення про навколишній світ; у процесі роботи він починає осмислювати якості предметів, запам'ятовувати їх характерні особливості та деталі, опановувати образотворчими навичками і вміннями, вчитися усвідомлено, використовувати їх.

Нетрадиційні техніки малювання - способи створення нового, оригінального твору мистецтва, в якому гармонують все: і колір, і лінія, і

сюжет. Це величезна можливість для дітей думати, пробувати, шукати, експериментувати, а найголовніше самовиражатися [47].

Образотворче мистецтво займає особливе місце в розвитку творчих здібностей особистості дошкільника, оскільки лежить в її основі предметів-практична діяльність володіє значним розвивальним потенціалом. Актуалізація і розвиток творчого потенціалу особистості передбачає її включення у творчий процес, що призводить до появи психічних новоутворень (багатозначності мислення, довільності психічних процесів рефлексії, самоконтролю), і в підсумку особистість переходить на більш високий щабель розвитку [57].

Дошкільне виховання 20-го століття, по суті, зводилося лише до підготовки дітей до школи, до оснащення їх сумою конкретних знань, умінь, навичок, але при цьому недостатньо враховувалась специфіка розвитку дітей дошкільного віку, самоцінність цього періоду життя дитини.

«Концепція дошкільного виховання» (1989) намітила нові підходи до дошкільного виховання, засновані на принципах гуманізації деідеологізації дошкільної освіти, пріоритету виховання загальнолюдських цінностей (добра, краси, самоцінності дошкільного дитинства). Гуманізація освіти як одна з проблем сучасної науки передбачає зосередження уваги на становлення творчої індивідуальності кожної дитини. Для розвитку уяви, творчого мислення (його гнучкості, оригінальності), творчої активності як складових творчого потенціалу особистості в практиці дошкільного художньої освіти рекомендується використовувати нетрадиційні техніки малювання, демонструють незвичайне поєднання матеріалів і інструментів. Безсумнівним досягненням таких технік є універсальність використання. Технологія їх виконання цікава дітям дошкільного віку. Тому розглянуті техніки, вводяться в практику дошкільного художньої освіти з метою актуалізації та розвитку їх творчих можливостей як сутнісної характеристики педагогічної діяльності.

Таким чином, педагогічна практика показує, що великі можливості для формування творчих і образотворчих здібностей надають заняття з використанням нетрадиційних технік малювання. При цьому аналіз педагогічного досвіду свідчить, що не всі педагоги усвідомлюють значущість проблеми розвитку творчої особистості дошкільника, не володіють прийомами використання нетрадиційних технік малювання і тому не можуть навчити дітей цим технікам.

Отже, необхідно вирішити протиріччя між необхідністю розвитку творчих здібностей дітей молодшого дошкільного віку на заняттях з малювання і недостатньою методичною розробкою проблеми щодо використання нетрадиційних образотворчих технік малювання для дітей молодшого дошкільного віку.

#### Висновки до розділу 1

Ми узагальнюємо, що проблему розвитку дрібної моторики у дітей раннього віку розглядали В. Бехтерев, Д. Селлі. Зв'язок моторики і діяльності висвітлювали у своїх роботах Л. Виготський, М. Бернштейн, Б. Ананьєв, А. Валлон, Дж. Брунер.

Дослідженнями зв'язку розвитку руки і мозку займалися вчені-фізіологи (І.Павлов, В.Сеченов, М.Кольцова); педагоги (В.Сухомлинський, Ю. Соколова, М. Новіков та ін. Проведені дослідження (О. Брушлінський, В. Кудрявцев, О. Леонтєв, М. Поддяков) свідчать, що в процесі занять з розвитку дрібної моторики у дитини удосконалюються вміння роботи з різними матеріалами.

Ми розглядаємо сукупність графічних дій у дітей 4-го року життя як такі вміння, які можна розділи на:

*техніко-графічні вміння*, тобто вміння дитини молодшого дошкільного віку орієнтуватися на площині паперу;

*операційно-регулятивні уміння*, як вміння дитини побачити предмет або знайоме явище в зображенні;

*графічно-моторні уміння*, як координація ока та руки в зображенні предметів;

*художньо-символічні уміння*, як кольорове відображення предметів чи явищ.

До основних технік ми відносимо такі, як: лінія (горизонтальна, вертикальна, коса, хвиляподібна); крапки (великі, маленькі); мазки (великі, маленькі).

Основний критерій за яким проводиться дослідження у використанні нетрадиційних засобів образотворчих технік, це технічні уміння зображення малюнку дітьми 4-го року життя.

Основними показниками за вищезазначеним критерієм є такі показники: точність горизонтального руху; точність вертикального руху; ритмічність; точність виконання за зразком вихователя; слідування оком за рукою.

## РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Експериментальне дослідження: аналіз програмного забезпечення, планування у групах, конспектів занять.

Теоретико-методичний аналіз проблеми формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік виявив відповідну залежність змісту образотворчого мистецтва у дошкільних групах ЗДО від педагогічних умов організації навчально-виховного процесу у закладах дошкільної освіти. Виходячи з даного твердження про існуючі педагогічні умови у закладах дошкільної освіти на підставі яких

здійснюється формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік, визначаємо мету. Ми визначили мету констатувального етапу педагогічного дослідження.

*Мета констатувального етапу педагогічного дослідження - вивчити існуючі традиційні педагогічні умови формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік на заняттях з образотворчої діяльності у молодших групах.*

До традиційних педагогічних умов завдяки яким здійснюється формування технічних умінь у дітей молодшого дошкільного віку засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання ми відносимо:

- забезпечення кожної вікової групи програмно-нормативними документами на підставі яких вихователі розробляють програмовий зміст занять з образотворчого мистецтва;
- наявність перспективного і календарного планування занять з образотворчого мистецтва у групах молодшого дошкільного віку;
- проведення вихователями комплексних занять із зазначеними нетрадиційними образотворчими техніками малювання.

Відповідно до мети констатувального етапу педагогічного дослідження, ми визначаємо завдання і методи дослідження.

*Завдання і методи дослідження:*

1. Проаналізувати зміст діючих програм у контексті наявності формування технічних умінь у дітей дошкільного віку засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання.
2. Проаналізувати перспективні та календарні плани на встановлення і вирішення освітніх програмних завдань, щодо формування технічних умінь засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання у дітей дошкільного віку
3. Проаналізувати використання вихователями провідних методів і засобів щодо формування технічних умінь засобами нетрадиційних

образотворчих технік у дітей дошкільного віку на прикладах взаємовідвідування занять педагогами у ЗДО.

4. Проведення бесіди з вихователями II-х молодших груп, що мають попередній педагогічний досвід роботи щодо формування технічних умінь у дітей засобами нетрадиційних образотворчих технік.

Охарактеризуємо виконання вищеперелічених завдань.

*Аналіз діючих програм.* Встановлено, що освітня лінія Базового компонента «Дитина у світі культури», передбачає формування почуттів краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу мистецтва, формування елементарних трудових, технологічних та художньо – продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно – ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватись в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо – продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання.

Дитина сприймає і усвідомлює мистецтво як результат творчої діяльності людини, виявляє емоції і почуття від побачених і почутих мистецьких творів, вибірково ставиться до окремих видів мистецької діяльності. Дошкільник сприймає твір мистецтва цілісно, елементарно аналізує засоби художньої виразності; вирізняє специфіку образу, пов'язує з кольорами, формою, пропорціями; виявляє власне ціннісне ставлення до мистецьких творів художників; називає прізвища, твори улюблених вітчизняних та зарубіжних митців, порівнює твори; вирізняє українське декоративно – прикладне мистецтво; відокремлює жанри народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва; виявляє інтерес та відображає власні життєві враження, почуття, навички в образотворчій діяльності, створює образ різними засобами і техніками, творчо застосовує

виражальні можливості ліній, кольору, композиції, ритму для реалізації свого задуму, фантазує, експериментує, змішуючи кольори, вигадуючи оригінальну композицію.

Дитина може діяти не тільки за зразком, але й на творчому рівні, що забезпечує гармонійне поєднання рушійних сил активності дитини, спрямованих на здобуття знань, умінь, навичок та реалізацію особистісних механізмів регуляції своєї поведінки для досягнення поставленої мети. Творчі діяльності досягнення дитини характеризують прояв її творчих здібностей.

Базовою програмою є програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина».

Аналіз програми доводить, що основні завдання програми «Дитина» щодо зображувальної діяльності є такі: забезпечення умов для того, щоб дошкільне дитинство для кожної дитини було радісним, змістовним, цікавим, щасливим, запам'яталось на довгі роки першими відкриттями, зворушливими і добрими переживаннями; прилучення дітей до основних складових людської культури – рідної мови, традицій, звичаїв, праці, моралі, мистецтва.

Наголошуємо, що основні принципи програми «Дитина» є такі : принцип гуманізації педагогічного процесу, принцип індивідуального підходу, принцип інтеграції, комплексності в здійсненні навчально – виховної роботи, принцип врахування традицій, принцип забезпечення зв'язку з традиціями та різними видами національного та світового мистецтва, культури, принцип забезпечення умов для формування творчої особистості.

Під загальною назвою «Зміст освітньо – виховної діяльності» представлені тематичні підрозділи для кожної вікової групи. Напрямок «Чарівні фарби і талановиті пальчики» містить: освітні завдання, умови успішної педагогічної роботи, зміст педагогічної роботи, у родинному колі, показники успішного розвитку дітей. Художня діяльність дитини розглядається як види діяльності, які спрямовані на розвиток творчої

активності, ініціативності, образного мислення, уяви і фантазії, сприймати чарівність та унікальність навколишнього світу, берегти і творити красу.

Освітня програма «Радість творчості», в якій особливу увагу приділено виявленню, збереженню та розвитку творчого й особистісного потенціалу дитини. Серед пріоритетних завдань програми – розвиток емоційно – естетичного сприймання та ціннісного ставлення до краси навколишнього світу, формування уявлень про різні види мистецтва та їх характерні особливості, розвиток творчих здібностей і збагачення індивідуального художньо – естетичного досвіду кожної окремої дитини. У програмі висвітлені особливості художньо – естетичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, подані освітні завдання та орієнтовні показники життєвої компетентності за визначеними тематичними розділами, розкриті освітні підходи до організації педагогічної діяльності.

#### *Аналіз перспективних і календарних планів вихователів ЗДО*

Під час здійснення аналізу планування у групах дошкільного віку, ми звертали увагу на: види планування образотворчої діяльності у ДНЗ; значення планування образотворчої діяльності у ДНЗ; принципи планування образотворчої діяльності у ДНЗ; мета і завдання навчання образотворчого мистецтва в сучасному дошкільному закладі; головні наукові підходи: особистісно зорієнтований, компетентнісний, аксіологічний, діяльнісний, інтегративний; принципи навчання: наступності між молодшою, середньою і старшою групами; поєднання загальнолюдського, національного та етно-краєзнавчого аспектів змісту освіти; інтегративності, креативності (пріоритет творчої самореалізації); варіативності змісту, методів, технологій; діалогічності; полікультурності.

Перспективне планування визначає певні завдання і зміст роботи, методи і прийоми навчально-виховного процесу на тривалий відрізок часу: півріччя, квартал, місяць. Основою для здійснення перспективного планування є програма виховання дітей у дитячому садку, яка затверджена на



першій педагогічній раді ЗДО і ставить перед педагогами конкретні завдання щодо формування особистості дошкільника.

Поточне (календарне) планування охоплює найближчий відрізок часу — від 1-2 днів до 1-2 тижнів, місяць, квартал. До поточного планування відносяться календарні плани освітньо-виховної роботи педагогічних працівників.

Перспективне і поточне планування розглядають як єдиний, нерозривний процес, складові якого взаємопов'язані за змістом. Перспективне планування служить основою для поточного планування.

Аналіз планування доводить, що форма складання перспективних і календарних планів може бути довільною: графічною чи текстовою. Види і форми планування освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі визначає і затверджує педагогічна рада на початку навчального року.

Перспективне планування враховує дидактичні принципи: взаємозв'язку всіх розділів виховної роботи, систематичності, послідовності, доступності, повторюваності матеріалу, диференційованого та індивідуального підходів до дітей.

При складанні перспективного плану враховуються конкретні педагогічні умови: віковий склад групи, рівень розвитку дітей, оволодіння знаннями, навичками, уміннями, умови дитсадка, напрями роботи колективу та інше.

Аналіз планування доводить, що форма планування може бути різною, наприклад, для педагога - початківця, стажиста, спеціаліста вищої кваліфікаційної категорії, її затверджує педагогічна рада дошкільного закладу, заносить у протокол (із вказівкою прізвища педагога і форми планування — поширеної чи спрощеної). У перспективному плані враховані різні види занять та діяльності дітей, пішохідні переходи, сюжетно-рольові ігри, конструктивно-будівельні, театралізовані ігри, самостійна художня діяльність, художня праця тощо.

В сьгоднішніх умовах педагоги дошкільних навчальних закладів планують освітньо - виховний процес з дітьми відповідно до інструктивно-методичного листів Міністерства освіти і науки України № 1/9-434 від 01.10.2002 року «Про планування освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі» та № 1/9-306 від 06.06.2005 року «Організація та зміст навчально - виховного процесу в дошкільних навчальних закладах». Згідно цих документів у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу використовуються такі основні форми організації дітей: спеціально організована навчальна діяльність (заняття), ігри,- самостійна діяльність дітей (художня, рухова, мовленнєва, ігрова, трудова, дослідницька тощо), індивідуальна робота, спостереження, екскурсії, походи, свята та розваги, гуртки тощо. Вони можуть бути організовані фронтально, підгрупами, індивідуально, залежно від віку дітей, педагогічної мети, матеріально-технічного забезпечення закладу, професійної майстерності педагога.

Аналіз результатів планування у ЗДО віддзеркалює, що основною формою організованої навчальної діяльності дітей дошкільного віку залишаються заняття з різних розділів програми (тематичні, комплексні, комбіновані, інтегровані, домінантні тощо).

Перспективний план відображає зміни кількості і тривалості спеціально організованих групових занять з дітьми. Тривалість спеціально організованої навчальної діяльності (заняття) для дітей раннього віку — до 10 хвилин, молодшого дошкільного віку — від 15 до 25 хвилин (5-6 занять на тиждень), для дітей старшого дошкільного віку — від 25 до 35 хвилин (7-8 групових занять на тиждень).

Під час складання розкладу занять враховується навантаження на дитину (психічне, фізичне, емоційне). Передбачено раціональне чергування на кожному занятті видів діяльності (розумова, рухова, практично - прикладна). Є доцільність використання місць для проведення занять (зокрема, спортивної та музичної зали, студійних кімнат, ігрового, спортивного майданчика, квітника тощо).

Організовану навчальну діяльність дітей у формі занять планують переважно у першій половині дня. В окремих випадках допускають проведення деяких занять у другій половині дня. Це може стосуватися занять з фізичної культури, образотворчої діяльності в групах дітей старшого дошкільного віку. Елементи навчальної діяльності включають також до інших форм повсякденної роботи з дітьми (ігри, самостійна діяльність, індивідуальна робота, спостереження, чергування тощо). Оскільки серед видів планування названо варіанти «за режимом першої та другої половини дня», за видами «дитячої діяльності» і подано рекомендації щодо цього, то доцільно використовувати тематичне планування навчально-виховного процесу, оскільки воно передбачає структурування змісту навчально - виховного процесу навколо основних понять, котрі формуються у дітей. Для педагогів актуально оволодіти тематичним плануванням, оскільки триває процес упровадження особистісно - орієнтованої моделі навчального процесу, а тематичний підхід забезпечить цілісне уявлення дитини про картину світу в усіх його взаємозв'язках і суперечностях.

Доведено, що організація різних видів діяльності навколо основних ідей одночасно сприяє усвідомленню і розвитку мислення дітей, може забезпечувати можливість навчатися на практиці та набувати безпосереднього і багаторазового досвіду спілкування зі світом. Діти можуть усвідомлювати і відтворювати досвід шляхом обговорення, ліплення, аплікації, малюнків, різних вимірювань, музики, танців, театральних вистав.

Тематичне планування може бути як в текстовій формі, так і у формі таблиці-сітки чи графічної павутинки.

План роботи вихователів на кожний день може складатися за режимом першої та другої половини дня; за видами дитячої діяльності; за іншими самостійно розробленими педагогами підходами.

Режим першої і другої половини дня:

- ранок — ігри; бесіди; спостереження; праця; індивідуальна робота з дітьми та батьками, самостійна рухова діяльність дітей;

- заняття — тема, мета, матеріал, хід чи план заняття;

- перша прогулянка — ігри, праця, спостереження, спортивні ігри та вправи, індивідуальна робота з різних розділів програми, екскурсії, прогулянки-походи за межі дитсадка, самостійна рухова діяльність дітей.

Друга половина дня:

- праця, самостійна художня діяльність — різні види праці (ручна, господарсько-побутова, в природі) в різних формах; самостійна художня діяльність дітей (образотворча, художньо-оформлювальна, мовленнєва, музична, театралізована); розваги, ігри — різні види театрів (ляльковий, тіньовий, театр іграшок та ін.); ігри-драматизації, інсценівки; концерти; фізкультурні, музичні, літературні дозвілля;

- друга прогулянка — ігри; спостереження; праця;

- індивідуальна робота з дітьми та батьками; самостійна рухова діяльність дітей.

Види дитячої діяльності:

- ігрова — різні види ігор: сюжетно-рольові, будівельно - конструктивні, ігри-драматизації, дидактичні, розвивальні тощо;

- навчальна — заняття з різних розділів програми (тема, мета, матеріал, хід чи план заняття);

- трудова — різні види і форми праці;

- комунікативна — індивідуальні, підгрупові, колективні бесіди з дітьми на особистісні, морально-етичні теми, організація й розігрування ситуацій міжособистісного спілкування тощо;

- пізнавальна, — спостереження, цільові прогулянки, екскурсії, дитяче експериментування, досліді, читання художньої літератури тощо;

- рухова — рухливі ігри, елементи спортивних ігор та вправ, фізкультурні свята і розваги, прогулянки - походи за межі дитячого садка, дитячий туризм, самостійна рухова діяльність тощо;

- гурткова робота — тематика гурткових занять згідно з планами керівників гуртків;

- індивідуальна робота з дітьми та батьками — індивідуальна робота з дітьми з різних розділів програми (заняття, ігри, вправи, бесіди, розмови тощо), індивідуальні бесіди, розмови, консультації для батьків.

За іншими, самостійно розробленими педагогами підходами, які забезпечують виконання завдань з різних розділів програми (тематичне планування, спільні творчі проекти вихователів та дітей — проектування діяльності на день, тиждень, певний цикл).

Під час перспективного планування, вихователі враховують методичні рекомендації:

1. Організовуючи ігри та дитячу працю, зазначте вид, назву (тему), мету, матеріал, обладнання, інвентар.

2. Організовуючи спостереження, цільові прогулянки, екскурсії, зазначте об'єкт, мету, матеріал, основні запитання до дітей.

3. Організовуючи прогулянки-походи за межі дитячого садка, зазначте кінцевий результат, спосіб пересування, мету, тривалість в часі, інвентар, зробіть план-схему.

При складанні календарних планів вихователі використовують чіткі та конкретні формулювання, які допомагають зробити план дієвим і змістовним.

Перспективні та календарні плани освітньо - виховної роботи з дітьми систематично переглядають і затверджують завідувачі та вихователі-методисти дошкільних навчальних закладів.

На конкретному прикладі, охарактеризуємо перспективне планування образотворчої діяльності дітей дошкільного віку з використанням нетрадиційних технік малювання.

Вересень місяц. Тема. «Метелик» (малювання пальчиком). Мета. Знайомити з творчим процесом малювання пальчиком. Закріплювати знання кольорів (червоний, жовтий). Підтримувати інтерес до образотворчої діяльності. Вчити радіти отриманому результату.

Тема. «Гусениця» (притисни і отпечатай, пробка). Мета. Вчити малювати пробками, прикладаючи їх до листу. Закріпити знання кольорів (зелений, чорний); розвивати почуття ритму, уява.

Жовтень м-ц. тема. «Їжачок» (тичок, кисть). Мета. Вчити дітей зафарбовувати по контуру стусаном; закріплювати уявлення про колір (чорний); вчити знаходити схожість з іграшкою і радіти отриманому результату.

Тема. «Горобина» (малювання пальчиком). Мета. Вчити дітей малювати пензликом гілочку горобини. Продовжувати вчити малювати пальчиком ягоди.

Листопад місяць. Тема. «Курча» (кришка). Мета. Вчити дітей малювати кришками, прикладаючи їх до листу, закріплювати назва домашніх птахів та їх дитинчат, місце проживання, вчити радіти отриманому результату.

Тема. «Горобець» (долонька). Мета. Вчити дітей малювати руками шляхом прикладання їх до аркуша паперу; вчити малювати голову друкуванням кришки, набираючи.

Грудень місяць. Тема. «Прикрасимо рукавичку» (ватяна паличка, тичок). Мета. Учити дітей самостійно добирати відповідні кольори, обводити точками намальований олівцем контур ватною паличкою з гуашшю, оздоблювати виріб точками, намальованими ватною паличкою.

Січень місяць. Тема. «Друзі для їжачка» (долонька) Мета. Продовжувати вчити дітей малювати долонькою і пальчиком, домагаючись подібності з їжаком, закріпити знання дітей про звички їжака.

Тема. «Ялинка» (стусан). Мета. Продовжувати вчити дітей методом стусана. Закріплювати уявлення про кольори (зелений, коричневий) і вміння правильно тримати пензель.

Лютий місяць. Тема. «Чашка» (ватяна паличка). Мета. Продовжувати вчити самостійно підбирати підходящі кольори, обводити точками намальований олівцем контур ватною паличкою з гуашшю, оздоблювати виріб точками.

Тема. «Сніговик» (малювання пальчиками). Мета. Вчити уважно розглядати зразок і слідувати йому, закріплювати вміння малювати пальчиками коло.

Березень місяць. Тема. «Тюльпан» (долонька). Мета. Продовжувати вчити малювати долонькою, кінчиками пальців, набирати фарбу; закріплювати уявлення про колір (зелений, червоний). Підтримувати інтерес до образотворчої діяльності. Вчити радіти отриманому результату.

Тема. «Повітряні кулі» (кришка). Мета. Продовжувати вчити малювати кришками, прикладаючи їх до листу, закріпити знання кольорів (червоний, жовтий). Продовжувати вчити виконувати роботу акуратно.

Квітень місяць. Мета. «Божа корівка» (корок, ватяна паличка). Продовжувати закріплювати вміння малювати кришками, акуратно користуватися ватною паличкою, ставлячи точки, радіти отриманому результату.

Тема. «Ведмедик клишоногий» (тичок, кисть). Мета. Вчити малювати ведмедя по контуру стусаном. Закріпити знання кольори (коричневий, чорний). Прищеплювати інтерес до малювання.

Травень місяць. Тема. «Жучок» (кришка). Мета. Продовжувати закріплювати вміння малювати кришками, прикладаючи їх до листу, закріплювати знання кольорів (коричневий, чорний), радувати отриманого результату.

Тема. «Знайомство з журавлиною» (малювання пальчиком). Мета. Продовжувати вчити дітей малювати пальчиком, познайомити дітей з ягодою журавлиною, закріпити вміння малювати предмети округлої форми, виховувати активність, увагу, вчити радіти отриманому результату.

Отже, аналіз перспективного планування образотворчої діяльності з нетрадиційних образотворчих технік малювання дітей молодшої групи свідчить про те, що на кожний поточний місяць, вихователя планували 2 заняття з малювання. Тематика занять з малювання мала цікавий інтерес для дітей і була зрозумілою для їхнього виконання за віком. Теми занять у

перспективному плані враховували сезонність. Нетрадиційні техніки для дітей молодших груп були привабливими та чергувалися між собою за способом технічного виконання.

Наводимо приклад графічного виконання перспективного плану вихователями 2-ої молодшої групи.

Таблиця 2.1.

Перспективний план 2-ої молодшої групи. Нетрадиційна техніка малювання

Місяць	Тема	Мета
Вересень	«Гілка вишні» (кисть, малювання пальчиком)	Вчити дітей малювати гілку з ягодами використовуючи, малювання пензлем і пальчиками, розташовувати малюнок на всьому аркуші. Вчити розуміти і аналізувати зміст вірша.
	«Жовта кульбаба» (тичок пензлем)	Закріплювати вміння дітей малювати методом стусана і кінчиком пензля.
Жовтень	«Осіньні листя» (тичок пензлем)	Вчити дітей робити відбитки листям. Вчити змішувати червону і жовту гуаш для отримання помаранчевого кольору. Вчити розрізняти та називати дерева, дізнаватися листя.
	«Осіньне дерево» (долонька)	Вчити дітей малювати осіннє дерево з допомогою долоньки, вносити за бажанням дітей доповнення (листя різного кольору, трава).
Листопад	«Курча» (тичок жорсткою кистю)	Продовжувати вчити дітей малювати предмет, що складається з двох кіл, простим олівцем. Вчити передавати особливості зображуваного



		предмета, використовуючи тичок жорсткої напівсухий кисті, доводити предмет до потрібного зразка з допомогою пензлика.
	«Кошеня» (тичок жорсткою кистю)	Продовжувати вчити дітей передавати особливості зображуваного предмета, використовуючи тичок напівсухий, жорсткої кисті. Закріплювати вміння добирати потрібний колір, доводити предмет до потрібного образу за допомогою м'якої кисті.
Грудень	«Рибка» (долонька)	Продовжувати знайомити дітей з технікою друкування долонькою. Закріплювати вміння доповнювати зображення з допомогою пензлика. Вчити аналізувати та розуміти зміст вірша. Розвивати уяву, виховувати любов до живої природи.
	«Восьминіг» (долонька)	Познайомити дітей з морем і його мешканцями. Виховувати любов до живої природи, розвивати уяву й інтерес до малювання.
Січень	«Салют» (малювання пензлем на мокрому аркуші)	Ознайомити дітей з новою технікою малювання на сирому аркуші паперу. Продовжувати вчити підбирати красиві цветосочетання для створення, задуманого образу.
	«Снігова баба» (відбиток зім'ятою папером)	Продовжувати вчити дітей передавати в малюнку особливості зображуваного предмета, використовуючи відбиток зім'ятою папери. Вчити доводити предмет до потрібного образу з допомогою пензлика.

Лютий	«Прикрась ведмежаті сорочку» (ватні палички)	Закріпити вміння дітей малювати ватяними паличками, пальчиками, пензлем. Вчити вибирати техніку самостійно в залежності від обраного малюнка.
	«Синиця» (долонька, кришка)	Продовжувати вчити дітей малювати руками, вчити малювати голову друкуванням кришки, набираючи фарбу кришкою, малювати очі кінчиком пензля, знаходити схожість з птахом, радіти отриманому результату.
Березень	«Ваза з квітами» (долонька)	Продовжувати вчити дітей малювати руками прикладаючи їх до аркуша паперу, вчити зафарбовувати предмет (вазу) не заходячи за контур.
	«Гілочка мімози» (пальчиками)	Продовжувати вчити дітей малювати пензликом гілочку мімози. Продовжувати вчити малювати квіти пальчиком. Виховувати любов до близьких.
Квітень	«Різнокольорові яєчка» (ватяна паличка)	Продовжувати вчити дітей малювати предмети овальної форми, передаючи характерну форму яйця. Продовжувати вчити методом стусана контур ватною паличкою з гуашшю, оздоблювати виріб.
	«Дерево» (стусан)	Вчити дітей малювати за поданням велике дерево на всьому аркуші паперу, передаючи спрощене будова стовбура та крони. Закріплювати вміння малювати крону різними способами.
Травень	«Метелик» (ватяна паличка)	Вчити прикрашати предмет яскравими квітами і візерунками. Розвивати творчість,

	уяву.
«Подорож у казку»	Створити позитивний емоційний настрій у групі, закріпити навички малювання нетрадиційною технікою (пальцем або ватною паличкою) розвивати дрібну моторику рук.

Аналіз календарних планів вихователів ЗДО висвітлює послідовність формування відповідних технічних умінь з малювання.

На основі Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» були проаналізовані календарні плани вихователів ЗДО № 149 м. Маріуполя по використанню на заняттях з малювання нетрадиційних технік, що сприяє вихованню творчої особистості, викликає інтерес до образотворчого мистецтва; розвиває асоціативно - образне мислення, творчі здібності, уявлення про красу, можливості її збереження та створення власними руками дитини; ознайомлення з художніми засобами та різними техніками нетрадиційного малювання.

У календарному плані розписані основні завдання навчальної діяльності:

- сприяти розвитку творчих здібностей дітей засобами образотворчого мистецтва з використанням нетрадиційних технік;
- розширювати уявлення дітей про нетрадиційні техніки малювання;
- виявляти і розвивати творчий потенціал кожної дитини до сприймання і відтворення українського декоративного, сюжетного, предметного малювання;
- формувати інтерес до образотворчого мистецтва та нетрадиційних технік;
- розвивати здатність бачити світ очима художників, помічати і творити красу;
- формувати естетичне ставлення до навколишньої дійсності.

Мета і завдання освітньої діяльності реалізуються, як на заняттях, так і в повсякденному житті, під час індивідуальних занять по образотворчій діяльності та гурткових занять по образотворчій діяльності. Залучення дітей до творчого пошуку в гуртках художньо-естетичного напрямку також є засобом розвитку творчих здібностей дитини: розвиває художнє світобачення, естетичні почуття, наповнює емоційну сферу дитини радіощами, піднімає настрій, формує художній смак.

При аналізі календарних планів, ми відмічаємо, що зміст завдань має варіативний характер і передбачає творчий підхід. Зміст навчальної діяльності:

#### Молодший дошкільний вік:

- 1) Вчити помічати і сприймати прекрасне у навколишньому середовищі; формувати інтерес до образотворчого мистецтва.
- 2) Ознайомлювати дітей з нетрадиційними техніками.
- 3) Продовжувати знайомити дітей з новими нетрадиційними техніками: відбитки листям, квітами, гілочками, штампи з картоплі, малювання долонею, пальчиками, кулачком, кляксографія і т. п.
- 4) Викликати інтерес і бажання створювати малюнок двома-трьома кольорами.
- 5) Вчити створювати картини за допомогою таких технік, як колаж, підручними матеріалами.

Аналіз календарних планів відображає той факт, що нові техніки набувають дедалі більшого поширення в практиці образотворчого мистецтва в сучасних закладах дошкільної освіти. Кількість матеріалів, що використовуються, збільшилася, а якість дозволяє застосовувати їх в іграх з найменшими дітьми. Цікавим і ефектним є поєднання різних матеріалів для малювання в одній роботі, наприклад, традиційного застосування акварельних, гуашевих фарб, олівців з іншими художніми (клеєм, тушшю, восковими олівцями) матеріалами та цілком доступними матеріалами, які

рідко використовуються на заняттях – сіль, мило, крохмаль, жовток яйця та ін.

Що стосується нових інструментів, які використовують для малювання – це й природні матеріали (овочі та фрукти, листя, квіти, мушлі та ін.), різні види паперу та картону, якими можна малювати (зім'ятий, гофрований, скручений, краєчком чи жмутом та ін.), тканини (мереживо, мішкочина та ін.) і нитки; малювання гумкою, поролоном, зім'ятим целофаном, формами для печива, пластиліном і навіть піском та ін., що відображено у календарних планах вихователів.

#### *Організація бесіди з вихователями та її аналіз.*

Аналіз бесіди з вихователями дошкільних груп доводить, що кожен з видів образотворчої діяльності має свої можливості і засоби для зображення предметів і явищ, у сукупності даючи можливість відображати дійсність різноманітне і різнобічно. Малювання - більш складний засіб зображення, ніж ліплення та аплікація. Малювання фарбами, нанесення мазків на папір привертає увагу дитини ще в дошкільному віці. Діти близько півтора років вже охоче займаються малюванням, однак такі заняття спочатку мають характер забави, ігри з олівцем.

Вихователі дошкільних груп під час бесіди відмітили, що у молодшому дошкільному віці малювання набуває характеру зображення. Діти малюють в дитячому саду олівцями і фарбами. Малюючи фарбами, дитина має можливість більш цілісно та узагальненому виді, передавати форму предмета, його колір. Лінійний малюнок олівцем дозволяє більш чітко передати частини та деталі предмета. У цьому процесі велике значення має зоровий контроль за рухом малюючої руки, за лінією, що утворює контур предмета.

Вихователі наголосили, що кожне заняття образотворчою діяльністю починається зі звернення педагога до дітей, розмови з ними, а часто застосовується також показ наочного матеріалу. Надзвичайно важливо з перших кроків виховувати у дітей стійкий інтерес до образотворчої

діяльності через різноманітні техніки образотворчого мистецтва, що сприяє вихованню посидючості, працездатності, наполегливості в досягненні результату.

Вихователі встановили, що починаючи з молодшої групи необхідно виховувати у дітей інтерес до робіт товаришів, доброзичливе ставлення до них, вміння справедливо їх оцінювати різні техніки образотворчого мистецтва. Вихователю необхідно самому бути максимально тактовним і справедливим при оцінці роботи, висловлювати свої зауваження в м'якій, доброзичливій формі. Тільки за цієї умови він виховує дружлюбні товариські відносини між дітьми в процесі проведення занять з образотворчого мистецтва. Образотворче мистецтво відіграє велику роль у формуванні гармонійної особистості.

Вихователі у бесіді звернули увагу, що нетрадиційне малювання значною мірою впливає на розвиток художнього смаку дітей і являється однією з складових частин загального процесу її виховання. Способом нетрадиційного малювання можна роздивитись внутрішній світ дитини, відчутти її неповторність і своєрідність, визначити емоційний стан, якісь скриті комплекси, проблеми чи страхи. Образи, які виникають в уяві дитини і відтворюються на папері, здатні допомогти виявити та передати таким безпечним і своєрідним способом всі ті думки, почуття, прагнення та бажання, які так складно передати словами.

Вихователі акцентували увагу на тому, що нетрадиційне малювання і образотворча діяльність відіграють важливу роль в основному психічному та інтелектуальному розвитку дитини. Адже орієнтуватися потрібно не на остаточний продукт – власне малюнок, а на сам процес малювання, в ході якого дитина виражає свою індивідуальність та формує ряд можливостей. Позбавляючи дитину молодшого віку можливості малювати навіть щось незрозуміле, ми позбавляємо її здатності фантазувати і уявляти, знижуємо можливості її творчого розвитку і, як наслідок, гасимо інтерес до мистецтва, творчої діяльності і краси. Зосереджуючи увагу на різних сторонах

оточуючого світу, можна навчити дитину відтворити це в їхніх малюнках і роботах. Таким чином поступово сформується творчий підхід, який є дуже необхідним не лише для написання малюнків, картин, інші види творчих робіт, а й у повсякденному житті. Активність дітей у процесі виконання роботи виявляється в хорошому темпі, безперервності її. У цьому відношенні в молодших групах припустимі значні індивідуальні відхилення: одні діти більш швидкі й активні, інші - повільні, мляві.

Вихователі під час проведення бесіди звернули увагу на те, що необхідно підтримувати це прагнення, не обмежуючи дітей лише задачею зображення окремих предметів. Вигадування сюжету свого малюнка не тільки доставляє дітям задоволення, що теж дуже важливо, але й розвиває уяву, вигадку, уточнює уявлення. Вихователю необхідно враховувати це, намічаючи зміст занять, і не позбавляти дітей радості створення персонажів, зображення місця їх дії і самої дії доступними їм засобами, включаючи сюди і словесний розповідь. У процесі вивчення технік образотворчого мистецтва на уроках малювання в допоміжній школі створюються сприятливі умови для розвитку тих відчуттів та емоцій, які поступово переходять в естетичні почуття, сприяють формуванню естетичного відношення до дійсності.

Вихователі вважають, що вже в молодшому дошкільному віці передача таких якостей предметів, як форма, забарвлення, будова, величина, сприяють розвитку почуття кольору, ритму, форми-компонентів естетичного почуття, естетичного сприйняття і уявлень. Оволодіння нетрадиційних техніками образотворчого мистецтва збагачує досвід дітей спостереженнями навколишнього, вчителю малювання слід неухильно дбати про естетичні враження, показувати дітям красу в навколишньому їх життя; організовуючи заняття, звертати увагу на те, щоб діти отримували можливість висловити отримані ними естетичні враження, уважно ставитися до підбору відповідного матеріалу.

Вихователі дошкільних груп звертають увагу на те, що під час нетрадиційного малювання не слід очікувати від дітей миттєвих успіхів і

геніальних творів, адже не це є головною метою малювання. Усі діти по-своєму талановиті, кожна має творчий потенціал, який позитивно впливає на формування особи в цілому та її естетичні уподобання, зокрема. Кожна дитина – індивідуальність, і для кожної необхідно знайти підхід. В першу чергу слід її зацікавити, бо кожна робота, тим паче малювання повинно проходити із задоволенням. Отже, при нетрадиційному малюванні дитина може сміливо виражати свої почуття та емоції, малювати без заборон і правил, що ще більше її заохочуватиме.

З досвіду роботи вихователів зазначимо, що малюючи фарбами, можна змішувати кольори, використовувати руки, пальчики, інші підручні предмети, які допоможуть у створенні творчих робіт. Важливо не обмежуватись лише запрограмованими видами образотворчої діяльності, а творчо підходити до цього процесу. Залучаючи дітей до нетрадиційного малювання ми можемо спостерігати за унікальною палітрою індивідуальностей. Отже, творчість – важлива складова системи виховання, в ній узагальнено весь життєвий досвід дитини – чуттєвий, ціннісний, моральний, естетичний, пізнавальний, трудовий та соціальний.

Вихователі дошкільних груп акцентують увагу на тому, що техніка «Видування» - розвиває фантазію дітей, тренує легені, благотворно позначається на розвитку плавності мовного дихання, розвиває нестандартне рішення, будить уяву. Техніка «Притисни і відпечатай» - приваблює дітей процесом друкування, вгадування того, що вийде в результаті відбитка різноманітних матеріалів (пробки, поролон, гудзики, банки з дном різного розміру, кришки тощо)

Техніка «Малювання мозаїчними мазками» - пробуджує фантазію, розвиває творчість, дає можливість відійти від традиційних способів зображення, зберігаючи при цьому реалістичність художнього образу. Цікава техніка «Малювання по сирому листу» - відбувається розтіканню фарб на аркуші, їх змішання, в результаті чого утворюються плавні тонкі переходи кольорів і відтінків. Можна використовувати техніку «Малювання



вугіллям» - вугілля дозволяє отримати лінію бархатистого чорного кольору або чіткі глибоко чорні лінії. Такий вид малювання як «Змішання фарб на аркуші» - дозволяє розвинути фантазію, творчий підхід до зображення, сміливість. Є ще цікавий нетрадиційний прийом «Набризк». Це дуже непроста техніка. Її суть полягає в розбризуванні крапель фарби. Ця техніка вимагає посидючості, терпіння. Дуже цікаві і такі прийоми як малювання «Стусаном» (жорстка кисть, ватяна паличка або малювання від плями тощо).

У другій молодшій групі продовжуємо малювати пальчиками, але тепер кожній дитині дають готові шаблони. Деякі діти вже малюють не одним пальчиком, а кількома. Дуже сподобається дітям техніка малювання долонькою. Якщо змазати долоньку фарбою, то вона залишить на папері цікавий відбиток, в якому можна побачити різні дивовижні образи. Наприклад, незвичайний квітка тюльпан можна намалювати долонькою дитини. Бутони тюльпана малюються не з допомогою пензлика, а за допомогою дитячих долоньок. Для отримання цього малюнка потрібно дві фарби, червона і зелена.

Процес роботи простий: розводимо червону фарбу, робимо відбитки долоньок на білому аркуші паперу. Все, бутони тюльпанів готові, тепер залишилося намалювати зелене стебло і листочки. Нетрадиційний малюнок готовий. Нескладно, красиво, незвично. Є діти, які малюють лівою рукою, так малювати таким способом їм подобається, а от з пензлем працювати важко, тому для таких дітей це великий плюс в малюванні. Так з допомогою долоньки з'являються тюльпани, горобці, восьминіжки, дерева.

Інший цікавий варіант малювання, який використовують вихователі-метод стусана. Для цього методу достатньо взяти ватяну паличку або жорстку кисть. Опускаємо ватяну паличку або жорстку кисть у фарбу ( діти ці методом вже володіють дуже добре) і точними рухами робимо тички на альбомному аркуші. Палички або кисть будуть залишати чіткий відбиток. Форма відбитка буде залежати від того, якої форми був обраний предмет

стусана. Якщо тичок робити цілеспрямовано, наприклад, по готовому контуру і всередині нього, то зображуваний об'єкт вийде цікавою неоднорідною фактури. Цим методом за допомогою ватної палички малювали падаючий сніг, прикрашали рукавичку, косиночку. Методом стусана, використовуючи жорстку кисть, діти малюють пухнастих зайчиків, кошенят, клишоногого ведмедика. Вихователь малював силует тварини, а діти пензлем - стусаном, зафарбовували шубку, вона виходила «пухнаста».

Так само вихователі використовують з дітьми техніку «Притисни і відбий». Малюємо пробками, кришками, поролоном. Застосування таких помічників у малюванні дуже подобається дітям. Адже так швидко можна намалювати кулька, божу корівку, курча, - варто тільки розфарбувати верхню частину пробки і надрукувати її на аркуш. Вийшов рівний коло доповнюється уявою дитини. Щоб намалювати курчатко такою технікою вихователь бере одну кришку, бажано маленьку, другу-трохи побільше. Зафарбовуємо верхню частину, відбиваємо, домальовували ніжки, дзьобик, очко. І курча оживає..

Таким методом малювання можна намалювати гусеницю. Так само зафарбовуємо верхню частину пробки зеленим кольором. Робимо кілька відбитків йдуть один за одним, домальовували пензликом очі, лапки - ось і готова гусениця перебирає лапками.

Техніки малювання пальцями, долонькою, стусаном, пробками, поролоном дозволяє зробити дітей більш цікавими і барвистими. А використання цих методик має ряд переваг:

- сприяє розвитку у дитини дрібної моторики рук і тактильного сприйняття;
- просторової орієнтування на аркуші паперу, окоміру і зорового сприйняття, уваги і посидючості;
- уточнюють свої уявлення про колір, форму, розмір предметів і їх частин;
- розвивається мислення, мова, уява

- сприяє збагаченню знань про навколишній та залучення до фольклору і літератури, та як теми занять передбачають використання загадок, віршів

- зображення доставляє дітям задоволення і викликає позитивні емоції;

- дитина бачить результат своєї діяльності, вчиться їх аналізувати і знаходити їм застосування.

Ми проаналізували цикл комплексних занять, де використовується нетрадиційна техніка малювання. Аналіз взаємовідвідування вихователями занять з образотворчого мистецтва з використанням нетрадиційних технік. Наводимо декілька тем, де використовуються нетрадиційні техніки у виконанні зображувальної роботи дітьми молодшого дошкільного віку.

*Тема. Осінній ліс. Натюрморт.* Комплексне заняття (художня література, мовлення, природа, малювання). Метод монотипії.

**Мета.** Розвивати вміння описувати репродукції картин художників, активізувати словник дітей, продовжувати розвивати дрібну моторику руки.

Виховувати у дошкільників моральні якості, дбайливе ставлення до всього, що їх оточує, формувати естетичне сприйняття природи і своєї діяльності.

Ознайомити з репродукцією картини великого художника світу І.І. Левітана «Золота осінь», жанром «натюрморт». Вчити використовувати в малюванні рельєфні фарби, способом нанесення малюнка листям.

**Матеріал.** Репродукція картини «Золота осінь», зразок, осінні листя, рельєфні фарби, пензлі, клейонки, серветки, тематичний аркуш – основу, аудіозапис П.І. Чайковського «Пори року. Осінь».

**Словник:** золоті, жовто – червоні, прозора, ясне, променисте, спокійне, бура.

Хід заняття.

Сюрпризний момент. Лялька Оленка принесла в групу різнобарвні осінні листочки, поставила їх у вазу і просить намалювати «натюрморт», щоб узимку теж милуватися цією красою.

Ми розглянемо репродукцію картини великого художника світу І.І. Левітана «Золота осінь» і поміркуємо, чому художник так її назвав. Ісаак Ілліч Левітан жив у дуже великій родині. Його картина «Золота осінь» обійшла увесь світ, її можна побачити в багатьох книгах та підручниках (показ картини). Подивіться, ліворуч – березовий гай, а праворуч – річка. Здається, що її густо синя вода повільно – повільно рухається... Прямо перед нами розпростерлася земля, вже вкрита побурілою, осінньою травою. Небо хоча й не синє, зате ясне й спокійне... Мої очі не можуть відірватися від осінніх берізок: багряно – золотих, як завжди, білостовбурних та тоненьких. Які гарні, теплі фарби використав Левітан, щоб показати золоте листя беріз, синяву води, блакить неба. Так і хочеться увійти в цей березовий гай, походити по шурхітливому листю, зазирнути в річку й про що – небудь помріяти... Скрізь тихо й дуже спокійно...

Бесіда за картиною. Що зображено на картині? Які почуття хотів передати художник? Чому картина називається «Золота осінь»? Які фарби використав Левітан, щоб показати «золото» осені? Що може статися з таким чудовим пейзажем через два тижні, через місяць?

Фізкультхвилинка. Ми – листочки, Ми – листочки Чарівні, осінні. Ми на гілочках сиділи, Вітер дунув – полетіли. Ми літали, ми літали, Як втомилися – присіли.

Вивчення нового матеріалу. Я знаю як допомогти Оленці. Ми надрукуємо букет осінніх листочків в вазі. Беремо вибраний листочок, набираємо пензликом фарбу і наносимо її товстим шаром на листок, потім листок перевертаємо і міцно притискаємо до аркуша у вазу. Букет можна доповнити китицею горобини. Горобину малюємо пальчиком. Робота дітей, індивідуальна робота вихователя з дітьми.

Підсумок заняття. Велике спасибі за такі гарні букети. Коли малюнки висохнуть, Оленка покаже їх і вашим батькам.

*Тема. Я малюю море.* Комплексне заняття (художня література, природа, малювання). Малювання зубною щіткою та іншими побутовими предметами.

*Мета.* Розвивати уяву, почуття ритму і композиції, викликати інтерес до створення образу моря за допомогою різноманітних нетрадиційних технік. Закріплювати вміння слухати пояснення вихователя, відповідати на запитання, вміння дітей аналізувати, порівнювати, зіставляти. Виховувати любов до природного довкілля, шану і повагу до людей творчості. Ознайомити дошкільнят з картиною великого художника мариніста України І.К. Айвазовського «Буря». Спонукає знаходити слова – рими у віршованому творі.

*Матеріал.* Вірш Ю. Бардакова «Море», картина І.К. Айвазовського «Буря», аркуші білого паперу, пластикові пляшечки, шматочки білизняної мотузки, старі зубні щітки, великі пензлі для малювання, гуашові фарби, серветки, вода.

*Хід заняття*

Сюрпризний момент. Білий ведмедик Умка дуже любить купатися в морі, він знає якими можуть бути морські простори. Хоче щоб дітки теж це запам'ятали. Дидактична гра «Додай слово». Море може бути різним. Воно може бути ... (грізним), Коли хвилі наганяє І рибалок всіх ... (лякає). Море може бути другом - Вмить зникає вся ... (напруга). Коли море засинає, Нас на хвилях ... (погойдає), Заспокоїть, по ласкає І на берег всіх ... (пускає).

Сьогодні ми ознайомимося з картиною видатного художника Івана Костянтиновича Айвазовського. Івана Айвазовського знають як художника, котрий написав безліч картин про море. Таких художників називають мариністами. У нас у гостях одна з найбільш цікавих картин Івана Костянтиновича – «Буря» (показ картини). Море на ній зображене у вітряний день. Небо вкрите непривітними, темними хмарами. Вони наближаються до

нас... У центрі – корабель, він зазнав катастрофи, тому що на морі знялася буря. Уламки корабля ще й досі гойдаються на високих хвилях. Хвилі то білі, то сірі, то фіолетово-рожеві, то сріблясті. А на березі моря – ті, кому пощастило врятуватися з корабля. Які ж вони маленькі порівняно з хвилями! Неподалік літають чайки, співчуваючи людському горю.

Бесіда за картиною

Що ви бачите на картині? Що зображено в центрі і на другому плані полотна? Які кольори переважають в роботі? Що відчував художник, створюючи цю картину? Чому Іван Костянтинович саме так назвав свій твір? А як би ви його назвали? Який настрій викликає у вас це полотно? Опишіть усе, що ви бачите. Складіть речення за цією темою.

Рухлива гра «Морська фігура» Діти розходяться на майданчику і разом із ведучим підносять руки в гору, плавно водять ними вліво-вправо, відтворюючи хвилі, і промовляють лічилку:

Море хвилюється раз, Море хвилюється два, Море хвилюється три, З моря, фігуро, замри! Після слова «замри» діти зупиняються і завмирають, зображуючи якусь фігуру. Переможцем (його оголошує ведучий) стає гравець, «фігура» котрого виявилася найкрасивішою. Після цього гра продовжується далі. Вивчення нового матеріалу.

- Давайте ми з вами спробуємо малювати. Спочатку пропоную просочити щітку для одягу і прикласти її до аркуша паперу. Вийшли морські брижі та глибина. Потім зубною щіткою намалюємо примхливі великі хвилі. А потім міцно обмотав тонкою білизняною мотузкою пластикову пляшечку з – під шампуню, прокочуємо її аркушем паперу і ... схвилювалося море.

Підсумок заняття. З дитячих робіт формується виставка. Вихователь разом із дітьми аналізує виконані роботи позитивно.

*Тема. Український віночок.* Комплексне заняття (художня література, природа, музична скарбничка, розвиток мовлення, малювання). Метод штампу.

Мета. Розвивати вміння передавати свої почуття в малюнку, розвивати спостережливість, пам'ять, творчі здібності, естетичний смак; закріпити вміння користуватись штампом з поролону, самостійно вибирати та чергувати кольори. Виховувати моральні якості, сприяти формуванню національної свідомості дошкільнят. Активізувати пізнавальні інтереси, продовжувати ознайомлювати дітей із звичаями та оберегами українського народу.

Матеріал. лялька в українському костюмі з віночком на голові, репродукція картини українського художника К. Трутовського «Одягають віночок», зразки з зображенням квітів, наочний посібник «Український віночок», білі аркуші паперу, шматочки поролону у формі трикутників, люстерка, серветки, гуашові фарби, звукозапис українських народних пісень.

Хід заняття

Сюрпризній момент. Лялька Оленка прибрана в українському святковому вбранні, хоче узнати, чи знають діти пісні і вірші про Україну, про український віночок, чи вміють дітки плести гарні українські віночки? Діти розказують віршики, співають пісні під музичний супровід.

Вихователь. А чи знаєте ви, що віночок, з давніх часів рахувався оберегом українських дівчат, який захищав їх від біди і напастей, зцілював душу і тіло? У віночок влітали дванадцять квіточок. Його одягали під час святкування національних народних свят. Вінок з «хрещатим барвінком», як символ тривалого кохання, був обов'язковим аксесуаром українських наречених.

Гра – медитація «Я – чарівна квітка»

Вихователь. Розглянемо ілюстрації та малюнки українських віночків. Віночок дівчата починали носити з трьох років. Їм у віночок влітали три квіточки: чорнобривці, незабудки, ромашки. У чотири роки – доплітали безсмертник, у шість років – шість квіточок: гроно калини (посередині), барвінок, нагідки, волошки, чорнобривці, безсмертник. До віночка прив'язували десять стрічок: у центрі – світло – коричнева – символ землі,

далі жовта – колосок у полі, зелена – життя, синя – вода, рожева – символ достатку, жовтогаряча – сонечко красне, біла – пам'ять. Хто пригадає, які квіти у своєму особистому віночку; скільки там прив'язано стрічок і якого вони кольору? (відповіді дітей).

Вихователь. Давайте пограємо в дидактичну гру «Український віночок». Кажуть, особливе щастя принесе той віночок, у якому сплетені дванадцять квіточок.

Дидактична гра «Український віночок». Правило гри: назвати і підставити тільки вказану квітку. Ігрові дії з квітами: Знайди такого ж кольору. Заплітай віночок – послідовність: мак, квітка вишні, волошка, ромашка, чорнобривці, гроно калини зі стрічками: Назви колір. Вибирай за довжиною. Вибирай за товщиною.

Отже, аналіз програмного забезпечення у молодших групах свідчить про деякі завдання щодо навчання дітей молодших груп на заняттях з образотворчої діяльності використовувати засоби нетрадиційних образотворчих технік. Тематика занять з образотворчої діяльності є доступною для дітей.

2.2. Організація експериментальної роботи щодо формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік

Мета формувального етапу педагогічного дослідження: сформувати дрібну моторику руки, техніко-графічні і художньо-символічні уміння у дітей 4-го року життя, вчити відображати власні почуття у малюнках засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання, враховувати діяльнісно-креативну компоненту творчих здібностей дітей.

Ми визначали на формувальному етапі педагогічного дослідження завдання і відповідні методи дослідження.



Завдання і методи дослідження:

1. Використати основні діагностичні методи для кількісного та якісного аналізу сформованих знань і умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік.

2. Застосувати прогностичні методи дослідження для перспективного вирішення проблеми зображувальної діяльності дітей 4-го року життя на теоретико-методичних засадах.

3. Здійснити експериментальну методичну роботу щодо формування умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання.

4. Проаналізувати кількісні та якісні отримані результати у дітей експериментальної групи (ЕГ) та дітей контрольної групи (КГ), використовуючи таблично-графічний метод дослідження.

Діагностика зображувальної діяльності дошкільників часто пов'язана з такими поняттями, як естетична обдарованість, естетичне виховання, естетичне сприймання.

Естетична обдарованість – сукупність індивідуально-психологічних особливостей дитини, завдяки яким забезпечується естетично сприймати і переживати явища дійсності. Естетичне виховання – цілеспрямований, систематичний процес впливу на особистість дитини з метою розвитку у неї здатності бачити красу навколишнього світу і створювати її. У процесі здійснення естетичного виховання необхідно вирішити наступні завдання: систематично розвивати естетичне сприйняття, естетичні почуття та уявлення дітей, їх художньо-творчі здібності, формувати основи естетичного смаку. Естетичне сприйняття дійсності на етапі дошкільного дитинства має особливості. Основним для нього є чуттєва форма речей, їх колір, форма, звук. Тому розвиток естетичного сприймання вимагає сенсорної культури. Краса сприймається дитиною, як єдність форми і змісту. Форма виражається в сукупності звуків, фарб, ліній. Однак сприйняття стає естетичним тільки тоді, коли воно емоційно забарвлене, пов'язане з певним ставленням до

нього. Естетичне сприйняття нерозривно пов'язане з почуттями, переживаннями. Естетичні почуття – передбачають глибоке естетичне переживання від сприйняття. Особливістю естетичних почуттів є радість, душевне хвилювання, яке виникає від зустрічі з прекрасним (В. Кузьменко, 2013).

Критерії естетичної обдарованості: потреба у сприйнятті естетичного; позитивні емоційні переживання під час сприйняття та створення естетичного (явищ природи, творів мистецтва, навколишнього); здатність адекватно оцінити естетичне (естетичний смак); здатність до створення естетичного. Показниками критерію «потреба у сприйнятті естетичного» є: потреба сприймати естетичні явища та об'єкти; навколишнього, творах мистецтва тощо; бажання копіювати естетичні дії, продукти діяльності та інші естетично оформлені об'єкти, потреба у створенні естетично оформлених об'єктів. Показниками критерію «позитивні емоційні переживання під час сприйняття та створення естетичного» є: прояви позитивних емоцій (інтересу, задоволення, радості) під час сприйняття естетичного у мистецтві, літературі, явищах природи, мовленні; переживання позитивних емоцій під час репродукування та наслідування естетичним зразкам; прояви переживання естетичних почуттів під час створення естетичних об'єктів. Показниками критерію «адекватність оцінювання естетичного» є: виділення та усвідомлення ознак естетичного та огидного в оточуючому середовищі, спроможність адекватно оцінити власні продукти діяльності з огляду на естетичність їх оформлення; адекватно оцінити естетичні цінності, створені іншими. Показниками критерію «здатність до створення естетичного» є: вміння копіювати, репродукувати, наслідувати естетично оформленим зразкам; уміння знаходити нові прийоми естетичного оформлення об'єктів довкілля, творів мистецтва, тощо; спроможність створення нових естетичних об'єктів

Діагностика показує, що малювання нетрадиційними матеріалами дозволяє дитині: отримувати незабутні позитивні емоції; активізувати

художній потенціал; привчитися до творчості; розвивати творчу уяву та самостійність; розвивати дрібну моторику рук; проявити індивідуальність.

Ми використовуємо таку діагностику для отримання кількісних та якісних даних щодо сформованості технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік, як: спостереження вихователя за зображувальною діяльністю з використанням засобів нетрадиційних образотворчих технік дітей на заняттях з малювання; анкетування вихователя з дитиною за темою створеного малюнку засобами нетрадиційних образотворчих технік.

Спостереження, як обсервативний метод наукового дослідження, що полягає в активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному та навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого здобувається знання про зовнішні сторони, властивості й відносини досліджуваного об'єкта у вихователя, кий здійснює спостереження.

Об'єктом цілеспрямованого і планомірного сприймання у даному випадку ми визначаємо само технічні дії дитини молодшого дошкільного віку, їхню елементарну технічну складову і послідовність їх опанування засобами нетрадиційних образотворчих технік на занятті.

Метод спостереження містить у собі як елементи: спостерігача (суб'єкта), об'єкт спостереження (технічні зображувальні дії дитини, тобто як правильно тримає губку, штамп у руці, впевнено залишає «сліди»: крапки, плями, мазки) та засоби спостереження. Як останні в розвинених формах спостереження використовуються різноманітні спеціально створені прилади, що виступають як продовження й посилення органів чуття людини, а також використовувані як знаряддя впливу на об'єкт (що перетворює спостереження на складову частину експериментальної діяльності).

Ми висуваємо такі основні наукові вимоги до організації спостереження:

1. Активність, тобто пошук і фіксація дослідником-вихователем потрібного ракурсу бачення об'єкта спостереження;

2. Цілеспрямованість, тобто фіксування уваги дослідника тільки на педагогічних явищах у контексті зображувальної діяльності дітей;
3. Планомірність і навмисність, тобто організація спостереження за певним планом;
4. Системність, як ведення за певною системою для багаторазового сприймання об'єкта в заданих режимах.

Ми підкреслюємо ефективність методу спостереження до яких відносимо: здійснення спостереження одночасно з розгортанням і розвитком педагогічних умов; можливість безпосереднього сприйняття вирішення естетичних завдань, наявності естетичної обдарованості дитини, потреби дитини у сприйнятті естетичного; позитивні емоційні переживання дитиною під час сприйняття та створення естетичного навколишнього; можливість широкого охоплення події та опису взаємодії дітей під час засвоєння технічних умінь засобами нетрадиційних образотворчих технік.

Ми запропонували анкету для вихователів. Анкетування вихователів за темою «Використання нетрадиційних образотворчих технік» відображає такі запитання: 1. Як Ви розумієте поняття «нетрадиційні образотворчі техніки малювання»? 2. Чи враховуєте індивідуальні особливості кожної дитини молодшої групи під час його навчання засобами нетрадиційних образотворчих технік у малюванні? Як ви це робите? 3. Які методи і методичні прийоми є найбільш ефективними для ознайомлення дітей з нетрадиційними техніками малювання? 4. Які засоби є провідними у малюванні дитиною зображення з використанням нетрадиційних технік малювання? Чому? 5. Яку методичну літературу Ви використовуєте у підготовці до занять з образотворчої діяльності? 6. Які методичні труднощі відчуваєте під час ознайомлення дітей з нетрадиційними техніками зображення предметів та явищ? Шляхи їх подолання.

Вихователі отримали низку консультацій про використання засобів нетрадиційних образотворчих технік малювання. На формувальному етапі педагогічного дослідження були враховані додаткові педагогічні

експериментальні умови, які включали перелік нетрадиційних технік зображувальної діяльності у роботі з дітьми: штампування (печатками, листям, псевдофорт, овочами); використання трафарету; малювання сухим пензликом, пензликом для клею; пуантилізм (малювання крапочками); малювання жатим папірцем; малювання на жатому папірці; малювання серветками; малювання свічкою; вітраж; гратаж або продряпування; малювання на фользі; плямографія; малювання за допомогою соломинки; набризкування, малювання зубною щіткою; пластиліновий живопис; колаж; монотипія; малювання на зволоженому папері; малювання на склі.

На даному етапі була також систематизована робота з вихователями та батьками за проблемою розвитку дитячої творчості, націлена на організацію роботи з дітьми. Були проведені консультації для педагогів: «Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності», «Творчі здібності дітей на кінчиках їхніх пальчиків». Та консультація для батьків «Використання нетрадиційних технік для оформлення інтер'єру житла. Мама, тато і я – креативна сім'я!». А також був проведений майстер-клас для педагогів «Фарби та фантазії».

А результатом творчої сумісної роботи дітей, педагогів та батьків стали виставки малюнків дітей виконаних з використанням нетрадиційних технік малювання.

На даному етапі роботи також була використана парціальна програма «Фарби і фантазії». Були урізноманітнені форми подачі наглядної інформації у процесі занять для дітей. Для більш ефективнішої подачі інформації на заняттях, були підібрані: музика, слайди та відеоролики до тієї чи іншої теми. Значна увага наділялася підбору музичних творів для використання на заняттях (класична музика та звуки природи), під які діти малювали з більшим захопленням та уявою.

Подача цікавої інформації у вигляді фото дітей, які зайняті незвичайним малюванням; їхніх малюнків, виконаних в незвичайних техніках в супроводі чарівної мелодії, доносили до батьків уміння дітей,

старання педагогів, можливості фарб та технік у напрямку розвитку творчих можливостей дітей.

Для батьків був запропоновані майстер-класи «Фарби та фантазії», заняття проводилися для дітей з батьками та окремо для батьків.

А в студії зображувальної діяльності на даному етапі роботи поліпшувалися умови розвивального середовища (добрався нетрадиційний матеріал, оновлювалися зразки та технічного оснащення. Змінився дизайн студії. Він став різнокольорово-витонченим, а в затишній кімнаті творчість розвивається природніше. Студія зображувальної діяльності гармонійно існувала ті існує в дошкільному закладі.

Вихователі також продовжували удосконалювати умови для проведення занять з малювання. Упродовж практичного етапу сумісно методичною та психологічною службами була також закінчена розробка програми діагностичного дослідження щодо відстеження результативності роботи з дітьми з розвитку творчих здібностей засобами нетрадиційних технік малювання, яка почала впроваджуватися у практику роботи.

На основі отриманих результатів діагностичних досліджень в контрольній та експериментальній групах та їх порівняльного аналізу був проведений аналіз результативності роботи та зроблені перші висновки щодо впливу нетрадиційних технік малювання на особистісний розвиток вихованців закладу дошкільної освіти.

Відповідно до оновлених педагогічних умов у контексті систематичного використання нетрадиційних технік малювання на заняттях, за результатами дослідження в ЗДО, привело до цілого ряду позитивних наслідків:

- розширилися уявлення дітей про нетрадиційні техніки малювання, підвищився рівень сформованості естетичного ставлення до навколишньої дійсності;
- діти частіше почали проявляти здатність дивитися на світ і бачити його очима художників, помічати і творити красу;

- у дітей підвищився рівень розвитку творчої уяви, а також спостережливості, асоціативного мислення і допитливості;
- більшість дітей почали проявляти здатність відходити від шаблонів, почувати свободу у відображенні доступними для них художніми засобами свого бачення світу.

### 2.3. Обговорення результатів педагогічного дослідження

У експериментальній роботі приймали участь діти 2-ї молодшої групи-експериментальна група (ЕГ) у кількості 20 дітей 4-го року життя ЗДО № 149 м. Маріуполя та діти 2-ї молодшої групи – контрольна група (КГ) у кількості 20 дітей 4-го року життя ЗДО № 149 м. Маріуполя.

Експериментальна група (ЕГ) працювала за перспективним планом, де на рівні системності і послідовності була врахована тематика занять з використанням нетрадиційних технік: малювання пальчиком, долонькою, стусаном, поролоном, кришками, пробками. Зазначена відповідна тематика занять.

У календарних планах вихователів ЕГ були визначені показники компетентності дитини: усвідомлює образотворення як особливу, цікаву діяльність; знає зображувальні матеріали (фарби, папір), їх призначення, правила користування та способи дій з ними; бачить та визначає образ у своїх малюнках; розповідає про нього. Під час малювання правильно тримає губку, штамп у руці, впевнено залишає «сліди» на папері – пензликом робить крапки, плями, мазки.

Вихователі експериментальної групи (ЕГ) зупинили свій вибір на таких нетрадиційних технік малювання, як пальчиком, долонькою, стусаном (жорстка кисть або ватяна паличка), притисни (поролон, кришки, пробки). Було складено перспективний план роботи з дітьми експериментальної групи, це дозволило враховувати взаємозв'язок між різними розділами роботи з дітьми, забезпечити систематичність і послідовність у роботі. Було

враховано початок роботи від простого до складного, а методики малювання, яку використовували вихователі ЕГ, є найбільш доступною для дітей молодшого віку. Після закінчення адаптаційного процесу малюки звикли до навколишнього їх обстановки та вихователям. Робили спроби техніки малювання пальчиком дитини. Спочатку заняття проводилися індивідуально - для отримання найкращого результату, потім дітей об'єднували по 2-3 дитини у підгрупу. Малювання пальчиком викликало у дитини особливе задоволення, коли вмочивши палець у фарбу, він залишав свій слід на аркуші паперу. Вчилися *малювати кінчиком пальчика* зверху вниз травичку для зайчика, сонечка малювали пальчиком цятки на крилах чорною фарбою, прикрашали крила метелика.

Діти *малювали долонькою*. Намалювали колективну роботу - веселе, добре сонечко. Кожна дитина прикладав до аркуша паперу свої долоньки, які спочатку умочували в жовту фарбу, а потім прикладали їх по колу, ми спрямовували технічні дії дітей. Вийшли веселі промінчики, потім ми намалювала личко і сонечко готово. Діти випробували величезне задоволення від колективної роботи. В основному всі наші роботи були колективними.

Спробувавши і побачивши результат наших робіт, ми продовжували використовувати методики малювання і далі.

Плануючи кожне заняття, вихователі підбирали той матеріал, в якому зображення предмета може бути вирішено особливо виразно, цікаво, красиво, доставить дітям естетичне задоволення. Звичайно, перед тим як малювати який-небудь предмет або явище, дитина повинна добре представляти, що це і як воно виглядає. Для цього малювання вихователі починали з розповіді про явища або предмет, який потрібно зобразити, далі пояснювали техніку малювання, обов'язково проводили фізкультхвилинки, аналізували в кінці заняття роботи дітей.



Вихователі контрольної групи (КГ) працювали за традиційною програмою, планували традиційні заняття з образотворчого мистецтва з елементами нетрадиційної техніки малювання.

Методи, які використовувалися для отримання кількісних показників у дітей ЕГ та дітей КГ були такі:

- спостереження на занятті за дітьми та технікою виконання зображувальної роботи: правильно тримає губку, штамп у руці, впевнено залишає «сліди»: крапки, плями, мазки.

- співбесіда вихователя з кожною дитиною після закінчення заняття про усвідомленість образотворення, використання зображувальних матеріалів, правила користування, визначення образу.

Нижче наводимо показники компетентності дітей ЕГ та КГ у процесі формування технічних умінь засобами нетрадиційної образотворчої техніки у табл. 1. Основний критерій ми визначаємо технічні уміння засобами образотворчої нетрадиційної техніки. Основний критерій має декілька показників, які наведені у таблиці: Усвідомлення образу творення дитиною як діяльності; Знання про зображувальні матеріали (фарби, папір), їх призначення і т.д.

Таблиця 2.2.

Показники сформованості технічних умінь у дітей 4-го року життя.

Експериментальна група (ЕГ). Контрольна група (КГ).

Знання. Технічні дії	ЕГ/%	КГ/%
Усвідомлює образотворення як творчу діяльність	45	50
Знає зображувальні матеріали (фарби, папір), їх призначення		
Знає правила користування та способи дій з ними	30	25
Бачить та визначає образ у своїх малюнках	60	50
Розповідає про образ на малюнку	35	30

Правильно тримає губку	50	50
Правильно тримає штамп у руці	70	65
Впевнено залишає «сліди» на папері – пензликом робить крапки	25	30
Впевнено залишає «сліди» на папері - плями	50	60
Впевнено залишає «сліди» на папері - мазки	40	40
Впевнено залишає «сліди» на папері - долоні	70	70

Охарактеризуємо заняття для дітей експериментальної групи.

Четвертий рік життя. Використання нетрадиційних образотворчих технік.

*Заняття. «Сніжне дерево»* (нетрадиційна образотворча діяльність дітей). Дата проведення: 16.02.2020 р. Експериментальна група.

*Мета:* формувати вміння дітей через малюнок передавати характерні риси зими; удосконалювати вміння малювати нетрадиційним способом – пальчиком та губкою (поролоном); продовжувати формувати вміння розташовувати малюнок на всій площині аркуша, відпрацьовувати впевненість рухів під час малювання, вільне переміщення руки.

Розвивати естетичний смак, просторові уявлення; створювати інтерес до процесу і результату малювання. Виховувати доброзичливе ставлення та бажання допомагати іншим.

*Матеріал:* іграшка – зайчик; листя пекінської капусти, клейонки, серветки, губки та аркуші блакитного двостороннього паперу на кожну дитину, аудіозапис.

*Попередня робота:* спостереження за явищами погоди взимку, бесіда про диких тварин, малювання нетрадиційними способами.

*Хід заняття*

Стук у двері. До дітей в гості завітав біленький зайчик. *Зайчик:* - Добрий ранок! А куди це я потрапив?

Вихователь. - До нас у гості, у групу «Колобок».  
- Скільки тут діток, а я хочу з вами погратися.

Вихователь - Тож давай пограємось. У яку гру? З:- Ні-ні! Тут грати небезпечно, адже я білий-білий і мене неодмінно помітить лисиця або вовк. Що ж мені робити?

Вихователь - Не журись, зайчику, ми тобі допоможемо. Адже так, дітки? (Відповідь дітей). Ми для тебе створимо засніжений ліс де лисичка і вовк тебе не поміять. Згоден?

Вихователь - Дітки, а щоб зайчику допомогти ми намалюємо засніжене дерево і кучугури снігу, щоб зайчик був не помітним.

*Показ вихователем зразка малюнка.*- Діти, ви бачите перед собою великий аркуш паперу та листочки капусти. Вам потрібно губкою замалювати листочок, перегорнути та накласти на аркуш, притиснути та зняти його.

*Звучить музика з м/ф «Маша і ведмідь»*

– І з'явилося дерево, а під ним домальовую губкою кучугури снігу. Відкладаю губку, в тарілочку, і пальчиком домальовую, як тихо падає сніжок, по всьому аркушу. Перш ніж почати працювати діти підкочують рукава та одягають фартушки і сідають за столи.

*Самостійна робота дітей за столами.* -Дітки, подивіться уважно на свої малюнки, що ви там бачите? (Відповіді дітей). Після закінчення роботи діти витирають руки вологими серветками.- Адже в лісі, де живе зайчик, дуже багато дерев. Візьміть свої малюнки і розкладіть по столиках на килимочку, щоб захистити його.

*Рухлива гра «Зайчик біленький сидить».* Діти – «зайчики» сидять у колі, всередині якого – вихователь із зайчиком і промовляє: Ось біленькі зайчики сидять, Вони вушками ворухать. (Діти ворухать долонями, приставивши їх до голови). Ось, так, ось так- Вони вушками ворухать. (Діти ворухать пальцями).

Їм холодно сидіти, Треба лапоньки погріти.(Діти піднімаються і стоячи плещуть у долоньки). Вже набридло їм стояти, Треба трохи пострибати. Стриб, стриб, стриб, стриб! Треба трохи пострибати. (Діти стрибають на обох

ногах).

Ведмедик зайчиків налякав, Зайчики стриб - стриб і пострибали. Гра повторюється 2 рази.

- Зайчику, цей ведмедик зовсім не злий. Він добрий. Підійдемо до нього. *Ведмедик*:- А я зайчик хочу з тобою дружити та показати свій будинок. *Зайчик*:- Я згоден. У мене з'явився новий друг! До побачення.

*Тема: «Ліки для ведмедика Мишка».*

*Мета:* Закріпити знання дітей про лікарські рослини, які ростуть в наших лісах: липа, малина, калина. Вчити малювати гілки калини нетрадиційним способом – пальчиками і долонею. Розвивати зв'язне мовлення, спонукаючи формулювати відповідь на запитання. Виховувати співчутливе ставлення до хворого, викликати бажання допомогти.

*Обладнання:* аркуші паперу з намальованими гілками, гуаш зелена у піддоні, червона у мисочках, вологі серветки.

*Матеріал:* м'яка іграшка Ведмедиця, ширма з хаткою для лялькового театру.

Хід заняття:

- Всі сідайте рядком, Пограємо ладком. Приготуйтеся, будь ласка, Починаємо нашу казку.

- Сьогодні я у ліс ходила, там Ведмедицю зустріла. Вона була дуже засмучена, тому що її синочок Мишко захворів. У нього нежить, температура, сильний кашель. Він дуже страждає, але відмовляється приймати будь-які ліки. Як ви гадаєте, чи можемо ми якось допомогти ведмежій сімейці? Можливо, існують інші ліки, солодкі і смачні? (Діти пригадують, що знають про лікарські рослини: липу, малину, калину).

- Які ліки можна приготувати з цих рослин? А чи допомагають мед, чай, варення і відвар під час простуди? Вірно, вони знімають жар, лікують кашель, хворе горло. Як ви гадаєте, подібні ліки сподобались би Мишкові? Може, ми разом підемо в ліс і розкажемо Ведмедиці, як можна вилікувати Мишка?! (Фізкультхвилинка) По доріжці топ-топ, Через річку стриб - стриб.

Під кущами нахиляємось, Від комарів відбиваємось. - Доброго дня вам, матінко-Ведмедице! Як себе почуває ваш Мишко? Йому вже краще? (Ведмедиця за ширмою)

- Та що ви! Він зовсім знесилений. Лежить, не встає! Не знаю, що мені робити!

- А ми з дітками пригадали, що лікуватися можна не лише пігулками, а й з допомогою цілющих лікарських рослин. (Далі Ведмедиця задає дітям запитання, а ті відповідають).

- А які рослини називають цілющими, лікарськими? (Липа, малина, калина; вони ростуть в наших лісах і можуть лікувати).

- Які ліки можна виготовити з малини, калини, липи? (Мед, варення, чай, відвар).

- Від яких хвороб вони допомагають? (Застуда, нежить, кашель, хворе горло).

- А як саме приймають такі ліки? (Чай і відвар п'ють теплими, мед можна додати в молоко, варення запивають теплим чаєм).

- Ви молодці, малята! Я обов'язково зварю липовий чай та малинове варення Мишкові. А от що таке калина? Як вона виглядає? Щось я не пригадую такої рослини! (Червоні ягідки на гілках, зелене листя).

- Багато є рослин із червоними ягідками і зеленим листям! Може, ви намалюєте мені калину, тоді я точно впізнаю! Ось, Мишко колись малював гілочки дерев, та не закінчив, захворів. Ви на цих гілочках намалюйте листя і ягоди калини. Тільки пензликів у мене нема, тож малюйте руками! (Спільна діяльність вихователя і дітей. На великому аркуші паперу з намальованими гілками роблять зелені відбитки долоні – це листя, потім пальчиками малюють червоні ягідки).

- Ой, як гарно! Тепер я знаю, що таке калина! Такий кущ росте недалеко від нашої хати! Побіжу, назбираю ягід! Дякую вам, малята! До побачення! (Діти прощаються, залишаючи малюнки для ведмедика).

Конспект розваги-подорожі з елементами нетрадиційного малювання.

*Тема: «У пошуках Пензлика»*

*Мета:* Вправляти дітей у застосуванні знайомих технік малювання у нестандартних ситуаціях, самостійно розв'язуючи проблеми, що склалися. Виховувати почуття взаємодопомоги, взаємоповаги під час колективного малювання.

*Обладнання:* гуаш різних кольорів у банках і піддонах, вологі серветки, кришечки різного діаметру, кольорові воскові олівці.

*Матеріал:* лялька Оля, лялька Андрійко, Їжачок, Ведмідь, Сова.

*Хід розваги:*

- Сідайте, діти, зручніше, я вам дещо розкажу. В одній казці жила собі лялька Оля, яка дуже любила малювати. І був у неї братик Андрійко. Андрійко був ще маленьким, і не вмів користуватися пензлем. Він малював пальчиками. Але одного разу Оля пообіцяла, що коли повернеться з дитячого садочка, то навчить його правильно поводитись із пензликом. Андрійко не став чекати, і коли Оля з мамою пішли до дитсадка, без дозволу взяв у руки Олиного пензля. Він стукав ним, сильно натискав, але пензлик або зовсім не малював, або ж залишав слабкий, нечіткий слід. Андрійкові набридло це заняття, він розсердився і кинув пензлика за шафу. Оля дуже засмутилась, але не стала сварити братика, а вирішила разом з ним пошукати свого улюбленого пензлика. Давайте допоможемо лялькам у їх пошуку!

- Як ви гадаєте, звідки потрібно розпочати пошук? Звісно, із шафи! Адже саме туди Андрійко закинув пензля. (Діти заглядають під шафу, знаходять там Їжачка).

- Добридень, Їжаче! Чи не підкажеш нам, де пензлика шукати?

- А ви пригостіть мене яблучками, тоді скажу! (Дає дітям аркуш паперу круглої форми, у вигляді тарілочки).

- Давайте поміркуємо, як можна намалювати яблучка без пензля? Справді, можна зробити відбитки циліндром, кришечками, картоплею, поролоновими губками. Шукайте такі речі, занурюйте у фарбу і малюйте на

тарілочці великі і маленькі яблука червоного і жовтого кольору. (Діти малюють колективний малюнок).

- Пригощайся, Їжаче!

- Дякую! Понесу діткам своїм, і ми разом поласуємо! А ви ідіть стежкою до Ведмедика, він допоможе! (Діти ідуть по колу під музику, зустрічають Ведмедика).

- Ведмедику! Чи не знаєш ти, як нам пензлика знайти?

- А ви пригостіть мене малинкою, тоді скажу!

- Діти, як можна намалювати ягідки, якщо пензлика у нас нема? Треба це зробити гарно і швидко! Так, правильно, намалюймо пальчиками! (Діти малюють пальчиками ягідки у кошику).

- Ось, Ведмедику, повний кошик малини, пригощайся!

- Дякую вам! Ідіть цією стежкою до тітоньки Сови, вона все знає і обов'язково вам допоможе! (Діти проходять по ребристій доріжці).

- Тітонько Собо! Підкажіть, будь ласка, де знайти Олиного пензлика!

- А навіщо вам пензлик? Адже світ давно уже розфарбований, і все навколо темне і тьмяне! Таким я бачу його вночі!

- Ні, тітонько, ви помиляєтесь! Світ – яскравий, кольоровий, радісний! Діти, розкажіть Сові, які кольори ви знаєте! (Діти називають кольори).

- Я вдень сплю, і мені дуже шкода, що вночі не видно тих кольорів, про які ви казали!

- А ми намалюємо тобі феєрверк! Він кольоровий, радісний, і його добре видно на нічному небі! (На аркуші ватману діти кольоровими восковими крейдами малюють зірочки феєрверка).

- Але ж це світле небо, я нічого не бачу!

- Нічого, ми зараз зробимо так, що воно стане темним, як уночі! (Губкою, змоченою у фарбі, створюю фон. Восковий малюнок проявляється).

- Спасибі вам, діти! Яка я щаслива, що побачила так багато яскравих кольорів! Насправді я слідувала за вашою подорожжю і зрозуміла, що ви дружні, працьовиті діти! Умієте знаходити вихід із складного становища,

умієте працювати разом, допомагати друзям. Сподіваюсь, ви допоможете Олі навчити її братика правильно поводитись із пензликом: не натискати сильно, малювати за ворсом, акуратно мити і витирати після роботи. Тоді він не буде ображатися, а стане вам гарним помічником. Виходь, пензлику! В цьому садочку тебе не образять ні діти, ні ляльки! (Діти допомагають лялькам вимити і висушити пензлика).

Нижче, ми надаємо описання та аналіз експериментальної методики щодо формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік

Виходячи з бесіди з вихователями, ми уявили, що педагоги ЕГ вважають, що малювання пальчиками - це найпростіший спосіб отримання зображення. У ранньому віці багато малюків тільки вчаться володіти художніми інструментами, і тому їм легше контролювати рухи власного пальчика, ніж олівця або пензлика. Цей спосіб малювання забезпечує дитині свободу дій.

Малюк опускає в гуаш пальчик і завдає точки, плямочки на папері. Роботу вихователі починають з одного кольору: дають можливість спробувати різні рухи, залишити різні відбитки на папері.

Пізніше вихователі ЕГ вчать дітей малювати обома руками. Можливі варіанти: використовувати по черзі обидві руки або малювати ними одночасно, вмочивши кілька пальців (кожен в свій колір) і малюючи ними синхронно (наприклад «новорічну мішуру», «салют»), що відмінно розвиває координацію рук дитини.

Дуже подобається дітям малювати долонькою. Вмочати долоню дитини в фарбу і ставлю їй відбиток на папері. Іноді вихователі ЕГ «розфарбовують» долоню дитини в різні кольори пензликом. Цікаво вийшли роботи: «Півник», «Травка», «Рибки».

Під керівництвом вихователів діти малюють пробками і печатками з картоплі. Техніка дозволяє багаторазово зображати один і той же предмет,



складаючи з його відбитків самі різні композиції, прикрашаючи ними листівки, серветки, хустки і т.д.

Наприклад, заняття за темою «Сніговик». Вихователь взяв закріплення техніки прийомів малювання овочевими та поролоновими штампами. І діти які ще погано володіють пензликом чи олівцем, з таким завданням ці діти упоралися. Поступово діти навчаються самостійно застосовувати різні техніки та комбінувати їх. Вихователь забезпечує особистісний розвиток дітей, щоб далі його фіксувати. Важливо пробудити у кожній дитині її творчі здібності, індивідуальність, неповторність.

За думкою вихователів ЕГ, образотворча діяльність набуває творчого характеру поступово, коли діти оволодівають різними техніками зображення. Для цього застосовую нетрадиційні художні матеріали. Діти малюють не лише пензлями, олівцями, а також пальчиками, долонями, кулачками, губкою, зубною щіткою, пір'ям, штампують – тичком, зібганим папером, листям дерев, губкою, окрім звичайних фарб, використовую крупи, діти малюють на снігу, камінчиках, повітряних кульках. Все це допомагає розширити образотворчі можливості дітей, сприяє подоланню невпевненості при виконанні роботи, надає оригінальності малюнкам вихованців.

Щоб образи, які створюють діти були більше своєрідними та виразними, вихователі ЕГ дотримувалися таких методів та прийомів організації образотворчої діяльності:

- організована змістовна та цікава діяльність для дітей дошкільного віку;
- збагачення емоційно-інтелектуального досвіду, котрий служить основою для виникнення задуму, є матеріалом, необхідним для роботи уяви;
  - дотримання послідовності занять від простого до складнішого, підбір відповідного матеріалу;
  - оволодіння дитиною умінь та навичок (технічними прийомами, засобами художньої виразності);

- творча реалізація дитини через різноманітні техніки, в роботі з різним матеріалом.

На експериментальних заняттях вихователі намагалися створити теплу невимушену атмосферу, що сприяло доброзичливому довірливому спілкуванню дітей з дорослим. Позитивний емоційний стан дітей – обов’язкова умова для розвитку творчості. діти вільно почуваються у роботі не бояться розкрити те, що народилося у глибинах їх маленької душі, надаючи свободу дітям, заохочування оригінальності. Все це допомагає дітям використовувати свій досвід, експериментувати, знаходити нове в темах, задумах, способах виконання.

Вихователі експериментальної групи вважають, що нетрадиційні техніки малювання створюють невичерпні можливості для розвитку дитячої фантазії, стимулюють дітей до нових пошуків. Кожна дитина досягла певного кінцевого результату в творчості, пододала труднощі на шляху до нього і отримала від цього емоційне задоволення, радість та впевненість у своїх силах.

Нижче у таблицях зводимо кількісні дані з розвитку дрібної моторики рук дитини у ЕГ і КГ до початку формувального та після закінчення формувального експерименту.

Таблиця 2.3.

Оцінка динаміки змін у рівнях розвитку *дрібної моторики рук у дітей* ЕГ і КГ. Констатувальний експеримент. Контрольний експеримент

Рівні і	Результати ЕГ			Результати КГ		
	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Різниця %	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Різниця %

	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей		%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	
НР	20	4	25	5	+5	20	4	20	4	0
СР	50	10	40	8	-10	50	10	50	10	0
ВР	30	6	35	7	+5	30	6	30	6	0

Де: НР (низький рівень), СР (середній рівень), ВР (високий рівень)

Дані вищезазначеної таблиці свідчать про позитивну динаміку зміни розвитку дрібної моторики руки дитини 4-го року життя ЕГ проти дітей КГ на користь зростання високого рівня: було 30% дітей на констатувальному етапі педагогічного дослідження, а стало 35% дітей високого рівня на контрольному етапі педагогічного дослідження, що склало різницю 5%.

За результатами ЕГ доведено, що тренування рухів пальців рук дітей покращує не тільки їх рухові можливості, а й сприяє розвитку психічних процесів. У свою чергу, формування рухів руки тісно пов'язано з розвитком рухового аналізатора і зорового сприймання, різних видів чутливості, просторового орієнтування, координації рухів тощо. Доведено вплив маніпуляції рук на функції вищої нервової діяльності. Дрібна моторика – це сукупність скоординованих дій нервової, м'язової, кісткової і нервової систем людини, в поєднанні із зоровою системою для виконання дрібних і точних рухів кистями і пальцями рук.

Ми дійшли до висновку, що починати роботу з розвитку дрібної моторики дитини дуже потрібно. Доведено, виконуючи масаж пальчиків дитини, ми впливали на активні точки, пов'язані з корою головного мозку. У молодшому дошкільному віці потрібно виконувати прості вправи, які супроводжувати віршованими текстами.

Ми виокремили масаж – м'які масажуючі рухи і розминання кожного пальчика, долоньки, зовнішньої сторони кисті, а також передпліччя. Доцільно проводити спочатку на одній руці, потім на іншій: – погладжування від кінчиків пальців до середини руки із зовнішньої і тильної сторін; – розминання пальців: інтенсивні кругові рухи навколо кожного пальця; – інтенсивні рухи великого пальця вперед-назад, вгору-вниз, по колу; – згинання-розгинання всіх пальців одночасно; – згинання-розгинання руки в кистьовому суглобі; – інтенсивне розтирання кожного пальця.

За нашими результатами доведено, що масаж сприяє розвитку дрібної моторики рук дитини та впливає на якість виконання малюнку нетрадиційними зображувальними засобами.

Розвитку дрібної моторики рук дитини у ЕГ сприяли такі заняття, як «Друзі для їжачка», «Ялинка», «Чашка», «Сніговік».

Таблиця 2.4.

Оцінка динаміки змін у рівнях розвитку *техніко-графічного уміння* у дітей ЕГ і КГ. Констатувальний експеримент. Контрольний експеримент

Рівні	Результати ЕГ					Результати КГ				
	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Різниця %	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Різниця
	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей		%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	0
НР	30	6	25	5	+5	30	6	30	6	0

CP	60	12	65	13	+5	50	10	50	10	0
BP	10	2	10	2	0	20	4	20	4	0

Де: НР (низький рівень), CP (середній рівень), BP (високий рівень)

Опановуючи кількісні результати дослідження, ми встановлюємо, що діти ЕГ мали 30 % результатів у констатувальному експерименті. Після проведення науково-педагогічного дослідження, дані по дітям ЕГ на низькому рівні мали позитивні зміни, тобто відсоток дітей, які мали низькі техніко-графічні уміння знизився на контрольному етапі дослідження.

За результатами педагогічного дослідження доведено, що техніко-графічний компонент включає в себе уміння дітей орієнтуватися на площині паперового аркуша. Є простота прийомів малювання ліній і універсальність принципів побудови форми. Діти виконують малюнок від руки. Це прискорює виконання зображення.

По-друге, малюнок роблять на око, зображаючи предмет не тільки таким, як він є, але і яким здається. Цей образ зрозумілий і доступний усім.

По-третє, малюнок завжди наочний. Він ілюзорно передає основні зовнішні ознаки предмету, його матеріальність, обсяг, освітленість, просторове розташування тощо.

По-четверте, малюнок не тільки зображує різноманітні зовнішні ознаки предмету і середовища, але через їх відношення виражає внутрішній зміст цього предмету і середовища й викликає у глядача певні думки і почуття. У дітей виникають нові мотиви їхнього інтересу до зображення – бажання малювати. Підвищується інтерес до процесу виконання роботи за вказівками вихователя. Виникає бажання виправляти і покращувати свою роботу. Акуратність і ретельність виконання роботи залежить від засвоєння техніко-графічних умінь користування нетрадиційними зображувальними засобами. Уміння з техніки малювання пов'язані з розвитком рук дитини,

координованістю, точністю, плавністю, вільністю рухів. Теми занять «Тюльпан», «Повітряні кулі».

Таблиця 2.5.

Оцінка динаміки змін у рівнях *розвитку художньо-символічних дій у дітей* ЕГ і КГ. Констатувальний експеримент. Контрольний експеримент

Рівні	Результати ЕГ					Результати КГ				
	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Різниця %	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Різниця
	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей		%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	
НР	35	7	30	6	-5	40	8	40	8	0
СР	50	10	55	11	+5	50	10	50	10	0
ВР	15	3	15	3	0	10	2	10	2	0

Де: НР (низький рівень), СР (середній рівень), ВР (високий рівень)

Доведено, що на розвиток художньо-символічних умінь дітей КГ впливає колір. За допомогою кольору дитини творить образ і впізнає його на аркуші.

Встановлено за результатами експериментальної роботи, що у дітей 4-го року життя є потреба користуватися кольорами у образотворчій діяльності. Однак, діти 4-го року життя однаково сприймають будь-який колір, не віддаючи перевагу тому чи іншому. Дитина

цього віку із задоволенням покриває площину аркуша паперу будь-якими кольорами. Але при цілеспрямованому навчанні малювати діти починають сприймати колір як засіб прикрашання.

Діти через колір передають своє ставлення до прекрасного і потворного. Прекрасне зображується чистими кольорами, такими як жовтий, оранжевий, червоний, блакитний. Потворне зображується темними кольорами: чорним, коричневим, темно-синім. Спочатку діти 4-го року життя зафарбовують зображення предмета тим кольором, яким володіє предмет у дійсності, не беручи до уваги предмет в дійсності за умови його освітлення, індивідуальні особливості кольору. Часто діти виконують зображення предметними кольорами: синє небо, жовте сонце, зелена трава.

Отже, формування дрібної моторики руки, техніко-графічних умінь, художньо-символічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік у ЕГ було зроблено у такій спосіб, що дало позитивні результати:

- спочатку дітей ознайолювали з художніми матеріалами;
- створювали умови для здійснення спостереження дітей за тим як малює вихователь з наступним завершенням малюнку дитиною, розпочатий вихователем;
- самостійне виконання малюнку за допомогою педагога.

#### Висновки до другого розділу

Доведено, що техніки малювання пальцями, долонькою, стусаном, пробками, поролоном дозволяє зробити дітей більш цікавими і барвистими. А використання нетрадиційної методики малювання має ряд переваг:

- сприяє розвитку у дитини дрібної моторики рук і тактильного сприймання;
- просторового орієнтування на аркуші паперу, окоміру і зорового сприймання, уваги і посидючості;

- уточнює уявлення дитини про колір, форму, розмір предметів і їх частини, відображаючи на папері засобами нетрадиційних образотворчих технік малювання.

Доведено, що вміння орієнтуватися на аркуші паперу пов'язано з формуванням техніко-графічних умінь у дітей 4-го року життя: наносити крапки рівномірно на аркуш; використовувати центральну частину паперу для зображення; за допомогою кольору формуються художньо-символічні вміння; дрібна моторика руки пов'язана з технікою виконання горизонтального руху, з точністю вертикального руху, з умінням слідкувати за допомогою ока за рухом руки, тобто виникає психо-фізіологічна координація ока і руки.



## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі подано теоретичне узагальнення дослідного матеріалу та запропоновано експериментальне вирішення наукової проблеми формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік.

Отримані теоретико-експериментальні результати свідчать про досягнення мети і надають підстави сформулювати такі висновки у відповідності висунутих завдань дослідження.

1. Розкрито сутність понять «нетрадиційні образотворчі техніки малювання», «засоби нетрадиційних образотворчих технік», «нетрадиційне малювання», «техніки малювання».

Нетрадиційні образотворчі техніки малювання – це створення нового, оригінального витвору дитиною, у якому гармонують колір, лінія, сюжет. Саме нетрадиційні образотворчі техніки малювання створюють атмосферу розкритості, відкритості, розвивають самостійність дітей молодшого дошкільного віку, створюють емоційно – позитивне відношення до зображувальної діяльності. Термін «нетрадиційний» - означає використання матеріалів, інструментів, способів малювання дитиною, які не є традиційними, тобто загальноприйнятими відповідно до програмних вимог діючих нормативних документів або не є широко розповсюдженими серед педагогічної спільноти.

Засоби нетрадиційних образотворчих технік у методичній літературі класифікують за кольором, графікою, матеріалом. До засобів нетрадиційних образотворчих технік має відношення: фарбографія (відбитки фарбою долонькою, пальцями, штампами, стусаном і т.д.), плямографія (накрапування з пензлика, видування з трубочки і т.д.), свічкографія (малювання свічкою, восковими олівцями), папір (плями на зволоженому папері).

Нетрадиційне малювання, як відтворення дітьми спонтанних технік зображення оточення, творчий засіб самовираження дитини своїх почуттів на папері.

Техніка малювання – сукупність спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких виконується художній твір; адекватне використання художніх можливостей матеріалів у зображенні у розумінні класичної історії розвитку образотворчого мистецтва; для дітей дошкільного віку техніка малювання розглядається як самостійне завдання образотворчого мистецтва.

2. Обґрунтовано діагностичні методики щодо виявлення якості сформованості дрібної моторики руки, техніко-графічних і художньо-символічних умінь у дітей молодшого дошкільного віку засобами нетрадиційних образотворчих технік. Були використано:

- спостереження експериментатора за роботою дитини на заняттях з образотворчої діяльності, як цілеспрямоване й спеціально організоване сприймання дослідником зовнішніх проявів, що відображають особливості творчого розвитку учасників спостереження; спостереження містило попередньо визначені цілі; план та алгоритм послідовних дій, за яким проводилося спостереження;

- спостереження експериментатора за роботою вихователя і дітей під час виконання малюнку засобами нетрадиційних образотворчих технік;

- аналіз календарного та перспективного планування занять з образотворчої діяльності у групах 4-го року життя;

- анкетування вихователів щодо використання нетрадиційних образотворчих технік у молодших групах ЗДО;

- співбесіди з батьками щодо використання нетрадиційних образотворчих технік дитиною під час створення малюнку.

- діагностична методика Д'яченко О.М. «Домалювання фігури»: модифікований варіант методики Е.П. Торренса, щодо виявлення діяльнісно-креативної складової творчих здібностей дітей дошкільного віку.

3. Визначена сукупність методів, методичних прийомів формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік, а саме:

- послідовне ознайомлення дітей з художніми матеріалами, нетрадиційними образотворчими техніками малювання;
- систематичне спостереження дітей за тим як нетрадиційно використовує вихователь фарбу, графіку, матеріал у малюнках з наступним завершенням малюнку дитиною, розпочатий вихователем;
- виконання дитиною малюнку за активною допомогою педагога;
- самостійне виконання малюнку засобами нетрадиційних образотворчих технік.

4. Експериментально перевірена методика формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік.

Малювання нетрадиційними матеріалами дозволила дитині: отримувати незабутні позитивні емоції; активізувати художній потенціал; привчитися до творчості; розвивати творчу уяву та самостійність; розвивати дрібну моторику рук; проявити індивідуальність; позбутися психологічних меж, страхів (раптом не вийде так, як потрібно).

Нетрадиційні техніки зображувальної діяльності, що були використані у експериментальній роботі з дітьми: стусан (тема «Ялинка»), ватяна паличка (тема «Чашка»), малювання пальчиками (тема «Сніговик»), долонька (тема «Тюльпан»), кришка (тема «Повітряні кулі»).

5. Розроблені методичні рекомендації для вихователів молодших груп ЗДО, що відображають методику формування технічних умінь у дітей 4-го року життя засобами нетрадиційних образотворчих технік.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Національний дитячий садок на Україні. *Дошкільне виховання*. 1991. № 6 . С.11. – 12.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Світич, 2012. 26 с.
4. Байназарова Т. Б., Сыздыкбаева А. Д. Нетрадиционные техники рисования как путь развития творческих способностей дошкольников. *Сибирский педагогический журнал*. 2013. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/netraditsionnye-tehniki-risovaniya-kak-put-razvitiya-tvorcheskih-sposobnostey-doshkolnikov> (дата обращения: 17.07.2020).
5. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / науковий керівник: А.М. Богуш; авт. кол-в Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л. та ін. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
6. Балашова Ю. С. Формирование художественного творчества и ручной умелости у детей старшего дошкольного возраста в условиях дополнительного образования : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук. 13.00.01. Москва, 2013. 25 с.
7. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 1994. 356 с.
8. Бодалев А. А. Психология о личности. Москва : МГУ, 1988. – 188 с.
9. Бодалев А. А. О направлениях и задачах научной разработки проблемы способностей. *Вопросы психологи*. 1984. № 1. С. 119 – 124.

10. Борщ Р.М., Самойлик Д.В. Програма художньо – естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості». Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72 с.
11. Брыкина Е. К. Формирование творчества у детей 5–7 лет в работе с разными материалами : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук. 13.00.01. Москва: 2004. 24 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2009. 1736 с.
13. Ветлугина Н. О. Художественная творчество в детском саду. Москва: Просвещение, 1985. 207 с.
14. Використання нетрадиційних технік як засіб творчого розвитку дітей дошкільного віку. Дайджест 2 /упор. Н.В. Погрібняк, А.Ф. Михайліченко. – Запоріжжя ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2006. 100 с.
15. Возова О. Хто придумав мильні бульбашки? *Стежка*. 2001. №4. С. 12-13.
16. Впевнений старт: альбом з художньо-творчої діяльності дитини. В 3-х ч. Ч.1 / під ред. В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна. Київ : Українська академія дитинства, 2018. 32 с.
17. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: Просвещение, 1997. 96 с.
18. Гаврина С. Развиваем руку, чтобы учиться писать и рисовать. Ярославль : 1997. 120 с.
19. Гайдак Н. Ниточка-художница. *Джміль*. 2005. №1. С.12-13.
20. Гайдак Н. Як пензлик для клею навчався малювати. *Джміль*.2006. №1. С. 10 – 11.
21. Голота Н. М. Формування художніх і конструктивних умінь майбутніх вихователів дошкільних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2000. 20 с.

22. Горошко Н.А. Зображувальна діяльність у дошкільних навчальних закладах (малювання, ліплення, аплікація). Харків : Видавництво «Ранок», 2007. 86 с.
23. Гмошинская М.В. Работа младенцев красками – начало творческой деятельности. *Дошкольное воспитание*. 2002. № 2. С. 30 – 33.
24. Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности. Москва : Просвещение, 1990. 334 с.
25. Григорьева Г.Г. Изобразительная деятельность дошкольников: учеб. пособие для студ. средн. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 1998. 272 с.
26. Гуменюк С. М. Особливості розвитку творчих здібностей розумово відсталих дітей на заняттях з образотворчого мистецтва. *Вісн. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Корекц. педагогіка і психологія*. 2011. Вип. 3. С. 54 – 58.
27. Гурковська Т. Л. Супровід розвитку дітей раннього віку. Київ : Шкільний світ, 2011. 128 с.
28. Данько Н. П. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа* . 2013. № 4. С. 1–2.
29. Демченко І.І. До проблем і перспектив образотворчого мистецтва, як навчальної дисципліни. *Етнос. Культура. Нація: матеріали III Всеукраїнської науково технологічної конференції*. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2002. Вип. 3. С.163– 167.
30. Демченко І.І. До проблеми творчого розвитку учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва. *Актуальність проблеми формування особистості нового типу: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Кременець, 4 жовт. 2002 р.* Кременець: КОГП ім. Тараса Шевченка, 2002. С.35– 37.
31. Демченко І.І. Засоби образотворчого мистецтва у вихованні творчої особистості молодшого школяра. *Вісник Харківської державної*

*академії дизайну і мистецтв*: збірник наукових праць / за редакцією В.Я.Даниленко. Харків: ХДАДМ, 2002. С. 36–44.

32. Демчук М. Нетрадиційні техніки. *Палітра педагога*. 2001. №3. С. 22– 25.

33. Демчик М. «Майстер на всі руки». Розвиток зображувально-художніх здібностей дітей засобами різноманітних художніх технік. *Дитячий садок*. 2004. №23. С.1–12.

34. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку навчання та виховання дітей. Запоріжжя: ЛППС, 2000. 268 с.

35. Дитина. Програма виховання і навчання від 3 до 7 років. / наукове керівництво: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко. Київ: Богдана, 2003. 326 с.

36. Дитина. Методичні рекомендації до програми виховання і навчання від 3 до 7 років / наукове керівництво: О.В. Проскура, В.У. Кузьменко. Київ: Богдана, 2004. 232 с.

37. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту: О.В. Огнев'юк, К.І. Волинець (та ін.). Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.

38. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013. 448 с.

39. Доронова Т.Н., Якобсон С.Г. Обучение детей 2-4 лет рисованию, лепке, аппликации в игре. Москва: Просвещение, 1992. 160 с.

40. Дяченко Н.Т. Малювання в дитячому садку. Київ: Радянська школа, 1981. 125 с.

41. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України / головний редактор. В. Г. Кремень. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. 1040 с.

42. Єніна Л. Розвиток творчих здібностей дітей. *Палітра педагога*. 2002. № 1. С. 14–17.

43. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: моногр. /за ред.: В.О. Моляко; О. Л. Музика. Житомир: Рута, 2006. — 320 с.
44. Иванова Г.К. Формирование творческих способностей школьников на уроках рисования : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.04. Майкоп, 1998. 146 с.
45. Изобразительная деятельность младших дошкольников : пособие для воспитателя детского сада . / под ред. Т. Г. Казаковой. Москва : Просвещение, 1980. 160 с.
46. Іваницька О. Що може зубна щітка. *Джміль*. 2000. №4. С. 11.
47. Іваницька О. Малюємо квачиком. *Джміль*. 2001. №1. С. 12
48. Іваницька О. Зимові фантазії. *Джміль*. 2001. №4. С. 16.
49. Казакова Р. Г. Малювання з дітьми дошкільного віку: нетрадиційні техніки, планування, конспекти занять. / Р. Г. Казакова, Т. І. Сайганова, Є. М. Сєдова. — Київ: Сфера, 2005. 184 с.
50. Казакова Т.Г. Развивайте у дошкольников творчество. Москва: Просвещение, 1985. 192 с.
51. Ковалев А. Г. Психология личности. Москва : Просвещение, 1965. 288 с.
52. Кодина Д. Н. Нетрадиционные техники рисования. *Современное дошкольное образование*. 2009. № 5. С. 15–16.
53. Комарова Т. М. Изобразительная деятельность детей в детском саду. Москва: Просвещение, 2006. 140 с.
54. Комарова Т. С. Детское художественное творчество. Москва : Мозаика-синтез, 2005. 120 с.
55. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду. — М.; Педагогика, 1990. — 144 с.
56. Комарова Т. С. Формирование способности к регуляции рисовальных движений руки у детей дошкольного возраста. *Генезис*



*сенсорных способностей./* под ред. Л.А. Вегнера. – М.: Педагогика, 1976. – С. 114 – 120.

57. Комарова Т.С., Сакулина Н.П. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. Москва: Просвещение, 1991. 248 с.

58. Комарова Т.С. Обучение детей технике рисования. Москва : Просвещение, 1976. 172 с.

59. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. Київ: Просвіта, 2003.

60. Косминская В.Б., Халезова Н.Б. Основы изобразительного искусства и методики руководства изобразительной деятельностью детей. Москва: Просвещение, 1987. 128 с.

61. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ: Радянська Україна, 1963. 82 с.

62. Котляр В. Предметне малювання. *Дошкільне виховання*. 1988. №11. С.14–15.

63. Котляр В. Створення малюнка. Навчання засобів художньої виразності. *Дошкільне виховання*. 1992. № 8. С.10 –11.

64. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва образотворчою діяльністю дітей. Запоріжжя: Канон, 2006. 200 с.

65. Крутій К. Л. Концепція та методичні засади програми «Дитина в дошкільні роки». Запоріжжя: ЛПС, 2003. 400 с.

66. Ланіна І.В., Кучеева Н.В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (4 – 5 років). Харків: Ранок, 2012. 96 с.

67. Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків : Ранок, 2007. 128 с.

68. Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання і розвитку дітей 2-6 років. Харків: Ранок , 2007. 26 с.

69. Ликова І.О. Образотворча діяльність у дитячому садку: планування, конспекти занять, методичні рекомендації. Старша група. Харків: Ранок, 2007. 208 с.
70. Магомедова М. К. Артпедагогика и нетрадиционные техники рисования в творческом развитии дошкольников. *Известия ДГПУ. Психолого-педагогические науки*. 2017. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/artpedagogika-i-netraditsionnye-tehniki-risovaniya-v-tvorcheskom-razvitii-doshkolnikov> (дата обращения: 17.07.2020).
71. Макрідіна Л. Технологія ТРВЗ – сучасна технологія навчання творчості. *Завуч*. 2004. №34. С. 6 –7.
72. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку. Київ: ТОВ „Холс”, 1999. 286 с.
73. Матюшенко Л. Чарівне скло. *Дошкільне виховання*. 2012. № 1. С. 20–22.
74. Медведева Н. В. Дослідження процесу художньо-графічної діяльності дітей молодшого шкільного віку. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія* : зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – № 6 (30). С. 163–171.
75. Медведева Н. В. Реалізація творчого потенціалу в художньо-графічній діяльності молодших школярів. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. Т. 12. С. 125–137.
76. Моляко В. О. Концепція виховання творчої особистості. *Радянська школа*. 1991. № 5. С. 1–15.
77. Моляко В.А. Проблема психологического изучения таланта. *Психологическая наука : проблемы и перспективы. – Часть 3 : способности, труд, творчество*. Киев, 1990. С. 73 – 74.
78. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. 2005. №6. С.4 – 5.

79. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
80. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. *Освіта України*. 2001. №1. С. 1–2.
81. Національна доктрина розвитку освіти. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 4–9.
82. Ніканорова В., Пономаренко М. Творчі здібності дітей на кінчиках їхніх пальців. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 2. С. 16–27.
83. Никитин Б. Развивающие игры. Москва: Знание, 1994. 90 с.
84. Нікітенко О.М. Декоративно-ужиткова робота: навчально – методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2012. – 196 с.
85. Новый тлумачний словник української мови : у 4 т. Том 4: Роб-Я. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконіт, 2000. 943 с.
86. Падалка А.П. Творчество детей с использованием нетрадиционных техник рисования. *Педагогика*. 2017. № 5. С. 45–49.
87. Падалка А. П. Влияние нетрадиционных техник рисования на развитие детей. *Проблемы педагогики*. 2018. №1 (33). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-netraditsionnyh-tehnik-risovaniya-na-razvitiye-detey> (дата обращения: 17.07.2020).
88. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво:словник-довідник. Тернопіль: навчальна книга, 2003. 216 с.
89. Петінова Л. Малюють мильні бульки. *Джміль*. 2000. №2. С. 5–6.
90. Петухова Л. В. Развитие художественно-творческих способностей у детей старшего дошкольного возраста в условиях взаимодействия семьи и ДОУ. *Теория и практика общественного развития*. 2013. №9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitiye>

hudozhestvennotvorcheskih-sposobnostey-u-detey-starshego-doshkolnogo-vozhrasta-v-usloviyah-vzaimodeystviya-semi-i-dou (дата обращения: 17.07.2020).

91. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Знання про продуктивні види діяльності дошкільників у структурі професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 103–110.

92. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 р. №2668 - III// Загальна середня освіта: збірник нормативно-правових документів. Київ: Нічлава, 2003. С.98 – 124.

93. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

94. Про організовану і самостійну діяльність у дошкільному закладі: інструктивно-методичний лист ПТЗО від 27.06.2014 №1/9 – 341.

95. Петровский В.А. Субъектность: новая парадигма в образовании. *Психология детства*. 1996. № 3. С. 100–109.

96. Програма розвитку обдарованих дітей та діагностичні методики / за ред.: Демченко В.В., Рабченко Т.С., Савчук Л.О. Рівне: 2006.

97. Прокопенко Л. Чарівниця Акватипія. *Джміль*. 2008. №2. С. 3–4.

98. Рагозіна В. В. , Очеретяна Н.В. Незвичайне із звичайного. Заняття з малюками від 1-го до 3-х років. Київ : Зірка, 2011. 21 с.

99. Рагозіна В. В., Очеретяна Н.В. Незвичайні візерунки природи. Заняття з дітьми від 3-х до 5-ти років. Київ : Зірка, 2012. 21 с.

100. Рагозіна В.В., Очеретяна Н.В. Творимо природу разом. Заняття з малюками від 3-х до 5-ти років. Київ: Зірка, 2013. 21 с.

101. Рибцун Ю. В. Коррекционно-развивающая программа обучения детей пятого года жизни с ФФНР: современный взгляд. *Специальное*

*образование : материалы VII Междунар. науч. конф.* ( СПб, 21-22 апр. 2011).  
СПб. : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2011. Т. 1. С. 248–252.

102. Рибцун Ю. В. Создание программ для воспитателей логопедических групп как условие повышения качества специального образования дошкольников. *Формирование личности ребенка с особыми потребностями в условиях меняющегося мира* : материалы Междунар. науч.-практ. интернет-конф. (17 января – 17 марта 2011 г.). Режим доступа : <http://itdsel.bspu.unibel.by/ru/content/new6/new2/new7/>. (дата обращения: 09.01.2020)

103. Рибцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. К. : Освіта України, 2011. 292 с.

104. Рибцун Ю. В. Корекційно-розвивальна програма як базис роботи вчителя-логопеда. *Управління в освіті* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., (14-16 квітня 2011 р., Львів) Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. С. 267–268.

105. Рибцун Ю. В. Розробка науково-методичного забезпечення організації та змісту спеціальної освіти дітей середнього дошкільного віку із ФФНМ : реалії та перспективи. *Педагогічне проектування як засіб становлення і розвитку ключових компетентностей суб'єктів освітнього простору* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. ( 14-15 жовтня 2010 р., Запоріжжя ). Запоріжжя : ТОВ "ЛПІС" ЛТД, 2010. С. 199–206.

106. Рибцун Ю.В. Планування занять з аплікації. *Логопед.* 2011. № 4. С. 27–33.

107. Сакулина Н.П., Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду. Москва: Просвещение, 1982. 160 с.

108. Сакулина Н. П. Методика обучения рисованию и лепке в детском саду. М.: Просвещение, 1966. 265 с.

109. Серьогіна, І. В. Розвиток творчих здібностей студентів ВНЗ при вивченні курсу "Елементи декоративно прикладного мистецтва". *Педагогіка вищ. та серед. шк.: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 26. С. 318–321.

110. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних закладів /упоряд.: О.М. Байєр, Л.В. Батліна, А.М. Богуш та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200 с.

111. Система естетичного виховання в дитячому садку. /под ред. Н.А. Ветлугиной. Москва: Просвещение, 1962. 120 с.

112. Скоробогатова А. И. Нетрадиционные техники изобразительной деятельности как средство развития личности дошкольника в условиях реформирования системы образования. *Карельский научный журнал*. 2013. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/netraditsionnye-tehniki-izobrazitelnoy-deyatelnosti-kak-sredstvo-razvitiya-lichnosti-doshkolnika-v-usloviyah-reformirovaniya-sistemy> (дата обращения: 17.07.2020).

113. Скрипка Н.Г. Використання новітніх технологій в зображувальній діяльності. *Бібліотечка вихователя*. 2005. №5–6. С.49–51.

114. Словник української мови: [в 11 т.]. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні /редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 8. 1977. 927 с.

115. Сокольникова Н.М. Образотворче мистецтво: короткий словник художніх термінів. Одеса: Титул, 1996. 360 с.

116. Стась М. І. Методика формування творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. / М. І. Стась ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ: 2007. 20 с.

117. Степанов С. Диагностика интеллекту методом рисунчатого тесту. Москва: Просвещение, 1992. 120 с.

118. Стафеева М. Г. Нетрадиционные формы рисования как средство подготовки руки к письму детей дошкольного возраста. *Наука, техника и образование*. 2016. №1 (19). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/netraditsionnye-formy-risovaniya-kak-sredstvo->

podgotovki-ruki-k-pismu-detey-doshkolnogo-vozrasta (дата обращения: 17.07.2020).

119. Странадко М. В. Возможности использования ниткографии в коррекции нарушений произвольного внимания старших дошкольников с общим недоразвитием речи. *Гаудеамус*. 2018. №2 (36). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnosti-ispolzovaniya-nitkografi-v-korreksii-narusheniy-proizvolnogo-vnimaniya-starshih-doshkolnikov-s-obshchim-nedorazvitiem> (дата обращения: 17.07.2020).

120. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. Київ: Радянська школа, 1977.

121. Сухорукова Г. В. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності. *Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова*. / укл. І. І. Загарницька. Київ: 2012. 396 с.

122. Сухорукова Г.В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л.А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник / за заг. ред. Г.В.Сухорукової. Київ: Слово, 2010. 376 с.

123. Сучасні аспекти розвитку творчої особистості. *Дайджест педагогічних ідей особистості та технологій «Школа-парк»*. 2002. №3. С. 19.

124. Терещенко О.П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності : навч. - метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О.П. Терещенко. Київ: Світич, 2009. 112 с.

125. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. 1–2 клас. URL: <https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/> (дата звернення: 04.02.2020).

126. Филева Т. И. Нетрадиционные техники рисования в развитии детей дошкольного возраста. *Наука и современность*. 2012. №17. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/netraditsionnye-tehniki-risovaniya-v-razvitii-detey-doshkolnogo-vozrasta> (дата обращения: 17.07.2020).
127. Фесюкова Л.Б. Зустріч з великими педагогами та художниками. Комплексні заняття для дітей 4-8 років. Харків: Ранок, 2008. 144 с.
128. Формування образного мислення. Методичні рекомендації вчителям з особистісного та естетичного розвитку молодших школярів за програмою «ФОМ». / уклад: Л. Масол, Н. Бібік. Київ: 2002. 46 с.
129. Холоденко В.О. Розвиток творчої активності молодших школярів у процесі інтеграції різних видів музичної діяльності : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В.О. Холоденко; Київський нац. унів-т культури і мистецтв. 2004. 20 с.
130. Художественное творчество и ребенок / под ред. Н. А. Ветлугиной. Москва: Педагогика, 1972. 287 с.
131. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. / С. І. Матвієнко. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
132. Чен Н.В. Нетрадиційні техніки зображення. Харків: Скорпіон, 2007. 29 с.
133. Чен Н.В. Художньо – естетичний розвиток старших дошкільників. Образотворча діяльність: посіб. вихователя. Харків: Основа, 2012. 95 с.
134. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. *Обдарована дитина*. 2006. №1. С. 18–21.
135. Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Обдарована дитина*. 2001. №2. С. 42–46.
136. Шатрова С. А., Щепалова Н. А. Нетрадиционные техники рисования как способ развития мелкой моторики руки у детей младшего дошкольного возраста. *Концепт*. 2017. №V9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/netraditsionnye-tehniki-risovaniya-kak-sposob->



razvitiya-melkoy-motoriki-ruki-u-detey-mladshego-doshkolnogo-vozrasta (дата обращения: 17.05.2020).

137. Шевцова Н. В., Сенько В. К. Живопись пальцами как один из приемов работы мягкими графическими материалами в развитии раннего детского творчества на занятиях в ДХШ. *Наука и образование сегодня*. 2017. №6 (17). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhivopis-paltsami-kak-odin-iz-priemov-raboty-myagkimi-graficheskimi-materialami-v-razvitii-rannego-detskogo-tvorchestva-na-zanyatiyah-v> (дата обращения: 17.05.2020).

138. Шинкарёва Н. А., Гавриленко А. А. Особенности проявления творческого воображения детей старшего дошкольного возраста посредством нетрадиционных техник рисования. *АНИ: педагогика и психология*. 2018. №4 (25). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-proyavleniya-tvorcheskogo-voobrazheniya-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta-posredstvom-netraditsionnyh-tehnik> (дата обращения: 17.05.2020).

139. Шульга Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання: [Конспект лекцій і занять (за матеріалами власного досвіду)]. Київ: ІСДО, 1996. 236 с.

140. Шульга Л. Розвиток творчих здібностей дітей середнього дошкільного віку (на заняттях з малювання). Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2001. 210 с.

141. Шульга Л.М. «Барвіста радість» (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання). Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. 280с.

142. Шульга Л.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. Київ: Ранок, 1995. 126 с.

143. Шульга Л. М. Розвиток художніх здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. *Обдарована дитина*. 2004. № 9. С. 43–63.

144. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва: Педагогика, 1989. 560 с.

145. Янцур Л. А. Особливості організації та педагогічне супроводження образотворчої діяльності на різних етапах художньо-творчого зростання особистості дитини. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки РДГУ*. Рівне. 2005. № 31. С. 21–26.

